

Tilbaşar Erken Tunç Çağı Taş Buluntu Topluluğu: Hanehalkının Günlük Faaliyetlerine Genel Bir Bakış*

Early Bronze Age Stone Assemblage from Tilbaşar: An Overview of Household Daily Activities

Elif GENÇ - Fatma FIRAT - Mustafa AKYILDIZ**

DOI: 10.58488/collan.1680288

Keywords: Tilbaşar, Early Bronze Age, Chipped Stone, Ground Stone, Southeastern Anatolia Region

Abstract: This study analyses the Early Bronze Age stone assemblage recovered during the excavations carried out between 2015 and 2018 at Tilbaşar (Gaziantep). All of the finds were recovered from the dwellings of the inhabitants of the eastern part of the Southern Lower Town. The main aim of the study is to shed light on the economic activities of the society living in the region during the Early Bronze Age (ca. 2700/2600 - 2100/2050 BC) by analysing the typological and functional characteristics of the stone assemblage. The stone finds were analysed under two main groups according to their production techniques: chipped stone and ground stone. Chipped stone finds represent 10% of the total stone assemblage. Ground stone finds, on the other hand, show a rich distribution in terms of raw materials and typological diversity. More than half of the stone tools are used in food preparation activities. The stone finds also provide evidence that the inhabitants of the region were engaged in wood and stonemasonry, textile production, mining and commercial activities.

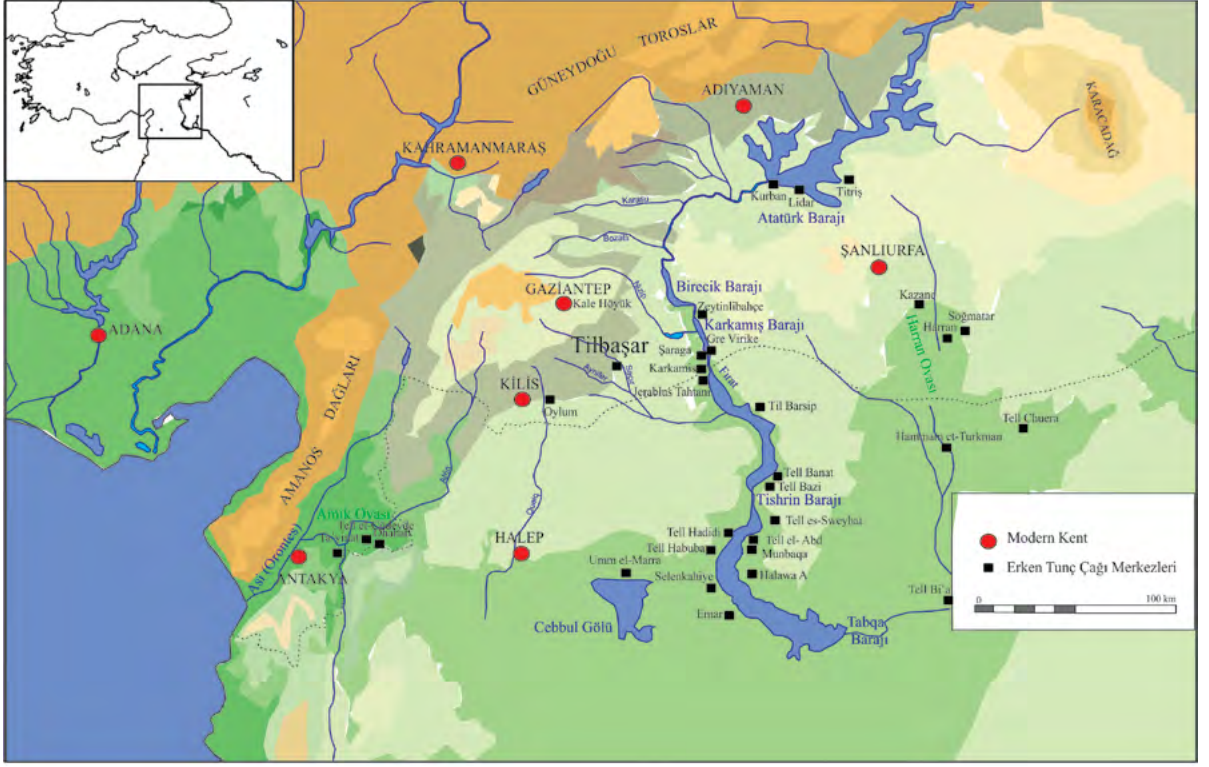
Anahtar Kelimeler: Tilbaşar, Erken Tunç Çağı, Yontma Taş, Sürtme Taş, Güneydoğu Anadolu Bölgesi

Özet: Bu çalışma, Tilbaşar Höyük'te (Gaziantep) 2015-2018 yılları arasında gerçekleştirilen kazılarda ele geçen Erken Tunç Çağı taş buluntu topluluğunu incelemektedir. Buluntuların tamamı Güney Aşağı Şehrin doğu bölümünde ikamet eden halkın konutlarından ele geçmiştir. Çalışmanın temel amacı, bu buluntuların tipolojik ve işlevsel özelliklerini inceleyerek Erken Tunç Çağı'nda (yaklaşık MÖ 2700/2600 – 2100/2050) bölgede yaşayan toplumun ekonomik faaliyetlerine ışık tutmaktır. Taş buluntular üretim tekniklerine göre yontmataş ve sürtme taş olmak üzere iki ana grup altında incelenmiştir. Yontmataş buluntular, toplam taş buluntu grubunun %10'unu temsil etmektedir. Sürtme taş buluntular ise hammadde ve tipolojik çeşitlilik bakımından zengin bir dağılım göstermektedir. Bunların yarısından fazlasını besin hazırlama faaliyetlerinde kullanılan aletler oluşturmaktadır. Ayrıca taş buluntu, bölge sakinlerinin ahşap ve taş işçiliği, tekstil üretimi, madencilik ve ticari faaliyetlerle uğraştığına dair kanıtlar sunmaktadır.

* Hakeme Gönderilme Tarihi: 03.05.2025 Kabul Tarihi: 23.07.2025

** Elif Genç, Çukurova Üniversitesi, Fen-Edebiyat Fakültesi, Arkeoloji Bölümü, Protohistorya ve Önasya Arkeolojisi Anabilim Dalı, Balcalı Kampüsü, Sarıçam/Adana, Türkiye
egenc@cu.edu.tr. ORCID: <https://orcid.org/0000-0003-0508-7267>
Fatma Fırat, Raufbey Mahallesi 9559. Sokak, Merkez/Osmaniye, Türkiye
ozaslanftm@gmail.com. ORCID: <https://orcid.org/0000-0001-6080-8229>
Mustafa Akyıldız, Çukurova Üniversitesi, Mühendislik Fakültesi, Jeoloji Mühendisliği, Maden Yatakları Anabilim Dalı, Balcalı Kampüsü, Sarıçam/Adana, Türkiye
akyildizm@cu.edu.tr. ORCID: <https://orcid.org/0000-0002-0371-8646>.

Bu çalışma, Fatma Fırat tarafından Doç. Dr. Elif GENÇ'in danışmanlığında hazırlanan "Tilbaşar Höyük Erken Tunç Çağı Taş Aletlerinin Arkeometrik Yöntemlerle İncelenmesi" başlıklı yüksek lisans tezinden üretilmiştir.

Figür 1. *Tilbaşar ve yakın çevresini gösterir harita (Çizen E. Genç).*

Taş, insanlık tarihinin erken dönemlerinden itibaren kullanılan ve yapısı gereği doğada kalıcı olabilen temel hammaddelerden biridir. İnsanlar çevrelerinde kolaylıkla ulaşabildikleri taşı deneme-yanılma yöntemiyle tanımış ve bunları işleyerek günlük yaşamlarını kolaylaştıran aletler üretmişlerdir. Taş aletler, toplumların teknolojik, ekonomik ve kültürel gelişimine ışık tutan ve aynı zamanda hammadde, üretim yöntemleri ve işlevsel özellikleri bakımından insanların geçim stratejileri hakkında bilgi veren önemli buluntu grupları arasında yer almaktadır (Yalçinkaya 2016: 20-26; Özdoğan 2016: 27-28). Taş, prehistorik arkeolojinin en temel çalışma konularından biridir. Son yıllarda Paleolitik ve Neolitik Çağ'ın taş endüstrisi üzerine önemli çalışmalar yapılmıştır. Bu çalışmalarda yontma taş ve sürtme taş buluntuların teknolojik ve tipolojik değerlendirmeleri, deneysel uygulamaları, sembolik anlamları ve mekânsal analizleri üzerine durulmuş ve önemli sonuçlara ulaşılmıştır (Ayter, Demirci 2016; Baysal 2018; 2022; Özdoğan 2019; Bulut 2021). Buna karşın, sonraki dönemlere ait taş buluntulara ilişkin araştırmalar nispeten daha sınırlı kalmıştır. Bunun nedeni, alet yapımında kullanılan hammadde çeşitliliğinin (kil, metal gibi) artması ve araştırmacıların ilgisini başka buluntu gruplarına yöneltmiş olmalarıdır (Baysal 2016: 87). Erken Tunç Çağı taş buluntu topluluğunu inceleyen bu çalışma, bu buluntuların üretim teknolojilerini, tipolojik ve işlevsel özelliklerini analiz ederek Tilbaşar halkının

Figür 2. *Tilbaşar Kalesi (Merkez Höyük) ve aşağı şehirlerin görünümü.*

o dönemdeki ekonomik faaliyetlerine ışık tutmayı amaçlamaktadır¹.

Tilbaşar, Gaziantep ilinin 32 km güneydoğusunda, Oğuzeli ilçesine bağlı Gündoğan mahallesi yakınlarında yer almaktadır. Yerleşim, Fırat Nehri'nin batı kolu olan Sacır Suyu'nun suladığı verimli ovaya (Tilbaşar Ovası) hakim bir konumda, Mezopotamya, Suriye, Akdeniz kıyıları ile Anadolu içlerine uzanan önemli ticaret yollarının kavşağında bulunmaktadır (Fig. 1). Yöre halkı tarafından Tilbaşar veya Tilbaşar Kalesi olarak adlandırılan yerleşim, kale (merkez höyük) ve iki aşağı şehriyle birlikte yaklaşık 56 hektar boyutlarındadır (Fig. 2). Bu ölçüleriyle bölgenin en büyük yerleşim yerlerinden biridir. 19. yüzyıldan itibaren birçok araştırmacı tarafından ziyaret edilen Tilbaşar'da ilk sistemli kazı 1995 yılında başlatılmıştır. Gaziantep Müze Müdürlüğü başkanlığında ve Prof. Dr. Christine Kepinski'nin bilimsel danışmanlığında sürdürülen kazılar 2006 yılına kadar devam etmiştir (Kepinski 2005; 2012). 2015 yılında Devlet Su İşleri Genel Müdürlüğü'nün Sacır Suyu

¹ Bu çalışmada yalnızca işlevsel amaçla kullanıldığı belirlenen taş aletler ve alet grubuna girmemekle birlikte araç ya da yardımcı donatı olarak işlev gören taş nesnelere değerlendirilmiştir.

üzerine inşa ettiği Doğanpınar Barajı Projesi kapsamında kazılara yeniden başlanmıştır. Bu yeni dönem kazıları 2015-2018 yılları arasında Gaziantep Müze Müdürlüğü başkanlığında ve Doç. Dr. Elif Genç'in bilimsel sorumluluğunda dört yıl sürmüştür (Genç, Uysal 2017; Genç, Yıldız Köse 2019; Genç 2018; 2020).

Tilbaşar, Neolitik Çağ'dan (MÖ 6000) Orta Çağ'a (MS 14. yüzyıl) kadar uzanan ara kesintilerin de yaşandığı uzun bir geçmişe sahiptir. Kentin en parlak dönemleri Erken Tunç Çağı (MÖ 2700/2600 - 2100/2050) ve Orta Çağ'dır (MS 11-13. yüzyıl). Toplam altı kültür katı ve bunların alt evrelerini içeren tabakalar saptanmıştır (TILB I-VI). En eski yerleşime ait kanıtlar (TILB I) yüzey araştırmalarından elde edilen sınırlı bilgilere dayanmaktadır. Kuzeydeki aşağı şehirde yüzeyden toplanan boyalı seramik parçaları, Tilbaşar'ın en azından Halaf ve Ubeyd dönemlerinde iskân edildiğini göstermiştir (Breniquet 1998: Pl. I-II). Kazı yoluyla açığa çıkartılan en eski tabaka (TILB II) Geç Kalkolitik Dönem (yaklaşık MÖ 3400) tarihlenmektedir. Ele geçen seramikler bu dönemin maddi kültürünün büyük ölçüde yerel olduğunu ortaya koymuştur (Kepinski-Lecomte, Ahlan 2001: 207-211; Desse 2002: 2, 9). İlk kentsel gelişim Erken Tunç Çağı'nda yaşanmıştır (TILB IIIA-C). Tilbaşar'ın farklı alanlarında (Kale, Kuzey ve Güney Aşağı Şehir) yürütülen kazılar, kentin MÖ 3. binyıl boyunca sürekli iskân edildiğini göstermiştir. Dönemin başında merkez höyük (Kale) ile sınırlı müstahkem bir kasaba iken, zamanla büyüyen ve bölgelerarası temasları olan büyük bir şehre dönüşmüştür (Kepinski 2007a: 152-157; 2012: Fig. 3; Genç 2020: 182-185). Orta Tunç Çağı başlarında (TILB IVA-B) kent, Kale ve kuzeydeki aşağı şehre doğru küçülmüş, MÖ 1800-1600 yıllarında tekrar maksimum seviyeye ulaşmıştır (Kepinski 2007b: 332-335; 2012: Fig. 3; Genç 2019: 95). Uzun bir terkedilme sürecinden sonra, MS 7.-8. yüzyılda yeniden iskân edilen yerleşim alanı başlangıçta kale ve etekleriyle sınırlı kalmıştır. Kale, MS 10. yüzyılda Bizans ve MS 11. ve 12. yüzyıllarda Haçlı seferleri sırasında önemli bir askeri üs haline gelmiştir. Orta Çağ'da Tel-Bâşir / Turbessel olarak anılan Kale, Haçlı Kontluklar ile Müslüman Emirlikleri arasında devamlı el değiştirmiştir. Kale, MS 1265 yılında Memluk Sultanı Baybars tarafından yıkılana kadar kullanılmıştır. Kalenin yıkılmasından sonra yerleşim sınırlı alanlarda da olsa devam etmiştir. Bugün güney şehirde hala görülebilen yapılar Tilbaşar'ın son iskânına aittir. Bir cami kalıntısını da içerdiği düşünülen merkezi bir avlu etrafında sıralanmış yaklaşık on beş konut, yüzey seramiklerine göre Memluk döneminin sonu veya Osmanlı döneminin başına tarihlenmiştir (Rousset 2016: 219-227).

Tilbaşar Erken Tunç Çağı Yerleşimi

Tilbaşar'da ilk büyük kentsel gelişimin yaşandığı dönem Erken Tunç Çağı'dır (MÖ 2700/2600 - 2100/2050). Bu dönemde iki aşağı şehriyle birlikte yerleşim alanı en geniş sınırlarına ulaşmıştır (56 ha). (Tablo 1). Dönemin başlarında (TILB IIIA1-2, MÖ 3100-2700) iskân alanı merkezi höyük (Kale) ile sınırlıdır. Başlangıçta yerel özelliklere sahip tahkim edilmiş bir kasaba iken, daha sonra savunma sisteminden yoksun kırsal bir

yerleşime dönüşmüştür. Erken Tunç Çağı'nın ikinci çeyreğinde (TILB IIIB₁₋₂, 2700-2500) kent sınırları höyüğün kuzey ve güneyine doğru genişlemiş, merkezi höyüğün üzerinde 7 metre yüksekliğe ulaşan üç kademeli kerpiç teras veya platform inşa edilmiştir. Kerpiç teras, yerleşimin ilk büyük ölçekli inşaat faaliyetini temsil etmektedir. Önemli ölçüde insan gücü ve büyük bir organizasyon gerektiren bu yapı, Tilbaşar'da güç ve prestij sahibi imtiyazlı bir sınıfın varlığının ilk kanıtıdır. MÖ 3. binyılın ikinci yarısının başlarında (TILB IIIC, MÖ 2500-2400/2300) Tilbaşar güçlü surları ve uluslararası temasları olan bölgesel bir merkezdir. Bu dönemde, aşağı şehirlerdeki anıtsal oda mezar ve zengin buluntuları ile özel konutlardan elde edilen buluntular kent sakinlerinin refah düzeyi yüksek bir yaşam sürdürdüklerini göstermektedir. Söz konusu dönemin sonunda tüm kenti etkileyen şiddetli bir yangın felaketi yaşanmıştır. Yangın olayından sonra yerleşim alanı küçülmüş ve Kale ve Kuzey Aşağı Şehir ile sınırlı kalmıştır. Bu evrede Güney Aşağı Şehrin büyük bir kısmı terk edilmiş, ancak doğu kesimde iskân birkaç yüzyıl daha devam etmiştir (MÖ 2300/2200 - 2100/2050) (Kepinski 2007a: 152-157; 2012: 35-41; Genç 2020: 182-185; 2022: 199-201). Tilbaşar'ın yangın tahribatıyla aynı döneme denk gelen yıkımlar Kuzey Suriye ve Kuzey Mezopotamya kentlerinde de yaşanmıştır. Bu yıkımlar, yazılı kaynaklarda geçen Akkad Devleti'nin askeri çatışmalarıyla ilişkilendirilmiştir (Schwartz 2007: 49-50; Marro, Kuzucuoğlu 2007: 585; Sallaberger 2007: 422-430). Sonuçta, MÖ 3. binyılın

	KEPINSKI 2007,2012				GENÇ 2020,2021		ARCANE Project 2015	ANADOLU	AMUK	SURIYE	GÜNEY MEZOPOTAMYA
	Kale (merkez höyük)	Kuzey Aşağı Şehir	Güney Aşağı Şehir (batı)	Güney Aşağı Şehir (doğu)	Güney Aşağı Şehir (doğu)	Sur					
2000							EME 6	OTÇ'ye geçiş			III. UR
2100				IIID	5. Tabaka		EME 5	ETÇ IIIB	J	ETÇ IVB	POST AKKAD AKKAD
2200	IIID	IIID		IIID	4. Tabaka		EME 4	ETÇ IIIA			
2300				IIIC	3. Tabaka		EME 4	ETÇ IIIA			
2400	IIIC	IIIC	mezarlar	IIIC	2. Tabaka	surun yıkılması (MÖ2480-2332)	EME 4	ETÇ IIIA	I	ETÇ IVA	ER HANEDANLAR III
2500					1. Tabaka	surun ilk inşası	EME 4	ETÇ IIIA			
2600	IIIB1-2	IIIB	IIIB				EME 3	ETÇ II		ETÇ III	ER HANEDANLAR II
2700							EME 3	ETÇ II	H		
2800	IIIA2						EME 2	ETÇ I		ETÇ II	ER HANEDANLAR I
2900	IIIA1						EME 2	ETÇ I	G	ETÇ I	CEMDET NASR
3000											

Tablo 1. Erken Tunç Çağı karşılaştırmalı kronoloji tablosu. (Kepinski 2007a, 2012; Genç 2020; 2022; http://www.arcane.uni-tuebingen.de/EA-EM-EL_phasing_vs-4-6.pdf, Lebeau 2011; Deckers vd. 2015; D'Andreai 2018; Vacca 2018).

sonlarında Tilbaşar'ı da etkileyen bir dizi olay (siyasi çatışmalar, bunların toplum üzerindeki sosyo-ekonomik yansımaları ve iklim değişiklikleri) bölgedeki birçok kentin tahrip olmasına, küçülmesine veya terk edilmesine yol açmıştır.

Yontmataş ve Sürtmetaş Buluntuların Ele Geçtiği Alanlar

Bu çalışmada, Güney Aşağı Şehrin doğu kesiminde yürütülen kazılar sırasında ele geçen 167 taş buluntu incelenmiştir (Tablo 2; Fig. 3). Söz konusu alanda biri yangın geçirmiş olmak üzere Erken Tunç Çağı'na (bundan sonra ETÇ) tarihlenen beş tabaka tespit edilmiştir (Tablo 1). Ana kaya üzerindeki en eski tabakaya (1. tabaka) küçük bir sondaj alanında ulaşılabilmektedir. Üstteki 2. tabaka ilk tabakaya göre daha geniş alanda kazılmış ve taş temel üzeri taş duvarlarla yükseltilmiş en az altı odası bulunan bir yapı ortaya çıkarılmıştır. Yapının kapı eşikleri ve kil sıvalı zeminleri iyi korunmuş olmasına rağmen az sayıda küçük buluntuya ve çanak-çömlek parçalarına rastlanmıştır. 3. tabaka, üstteki yoğun mimari kalıntılar nedeniyle ancak sınırlı alanlarda araştırılabilmektedir. Mevcut veriler önceki tabakalardan farklı olarak, yapıların temellerinde büyük blok taşların kullanıldığını ortaya koymuştur. İç ölçüleri 9 metreyi aşan kalın taş temelli büyük binalardan meydana gelen aşağı yerleşim, bu dönemde bir sur duvarı ile de tahkim edilmiştir² (Genç 2020: Fig. 6; 2022: Fig. 6-7). Sınırlı alanlarda yürütülen kazılar ve üstteki yoğun mimari kalıntılar, bu üç tabakanın yerleşim düzeninin anlaşılmasına imkân vermemektedir. Söz konusu tabakalarda ele geçen taş buluntular da bu nedenle birkaç parçadan ibarettir: 1. tabakada taş buluntuya rastlanmazken, 2. ve 3. tabakalarda birer sap delikli balta ile 3. tabakada ayrıca bir taş kap parçası ele geçmiştir (Tablo 2).

Altteki tabakaların aksine, üstteki 4. ve 5. tabakalarda toplam 98 adet taş buluntu ele geçirilmiştir; bu da taş buluntu topluluğunun yarısından fazlasının sadece bu iki tabakada bulunduğu anlamına gelmektedir (Tablo 2). Bu durum, geniş alanlarda kazılan söz konusu tabakalarda açığa çıkan konutların yapısal bütünlüğünün büyük oranda korunmuş olmasından kaynaklanmaktadır. 4. tabaka yerleşimi bir sokak boyunca sıralanmış çok odalı konutlardan oluşan planlı bir mahalle görünümündedir. Toplam yedi konut, kuzeybatı-güneydoğu yönlü uzanan ana sokağın güneyine konumlanmıştır. İyi korunmuş iki konuttan A Konutu altı odalı, C Konutu ise dört odalıdır. 4. tabaka yapıları yaklaşık MÖ 2300/2200'lerde şiddetli bir yangınla tahrip olmuştur³. Konut sahipleri de dahil olmak üzere günlük yaşamlarında kullandıkları çanak-çömlek, metal, kemik ve taş alet gibi buluntular yangın enkazı altında kalmıştır (Genç 2020: Fig. 4-5). 4. tabaka buluntuları

² Güney Aşağı Şehir surununun temel taşlarını tahrip ederek yıkıntıları içine yerleştiren bir ETÇ küp mezarından (TH17.CF960.L10) elde edilen radyo karbon analizi MÖ 2480-2332 (%95,4) tarihini vermiştir.

³ 4. tabaka yangınından etkilenen bireylerden elde edilen radyo karbon sonuçları TH16.BP1030.L.24 için MÖ 2340-2198 (% 93,5) ve TH16.BR1030.L30 için MÖ 2308-2199 (% 93,3) tarihlerini vermiştir.

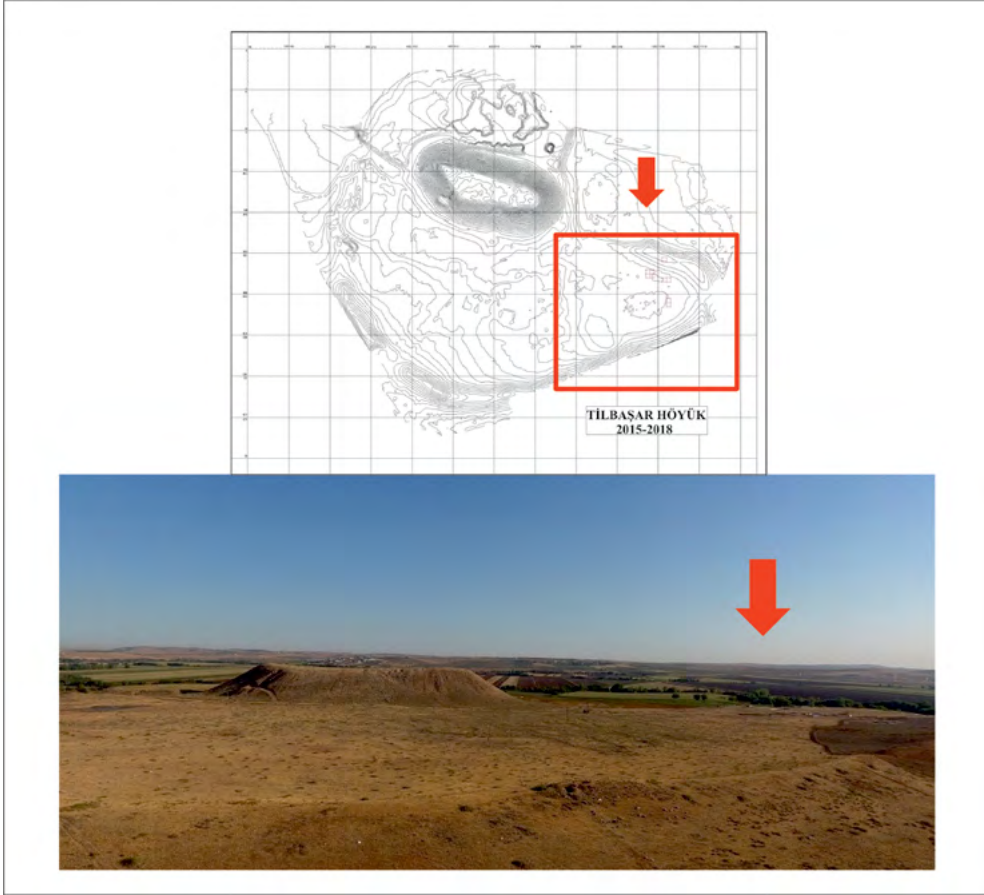
arasında sayısı 56'yı bulan taş buluntular çoğunlukla konutlardan, az bir kısmı da sokaklardan gelmiştir (Fig. 4).

5. tabaka ETÇ'nin son yerleşimidir. Yerleşim planı bir önceki tabakadan farklı değildir. Sadece konutların yönü hafif değişmiş ve ana sokak 2.20 m'ye kadar genişlemiştir. Sokağın her iki yanında birbirine bitişik toplam on bir konut bulunmaktadır. D Konutu bu tabakanın en iyi korunan yapısıdır (Fig. 5; ayrıca bakınız. Genç 2022: Fig. 12). 5. tabaka konutlarından ve sokaktan elde edilen 42 taş buluntu ile birlikte, yerleşim alanındaki toplam 101 örnek orijinal tabanın hemen üzerinde *in situ* olarak ele geçmiştir. Geri kalanlar ise ETÇ yapılarının üst dolgusundan gelmiştir (Tablo 2).

Güney Aşağı Şehrin doğu mahallesinde, özellikle 4. ve 5. tabakalar, yerleşim planı ve konutların işlevi konusunda genel bir değerlendirme yapma imkânı sunmaktadır. Konutların sokağın kenarına konumlanması, yerleşimin belli bir planlamaya sahip olduğunu göstermektedir. Birbirine bitişik nizamda inşa edilen konutların korunma durumları göz önüne alındığında, farklı boyutlardaki konutlar olduğu görülmektedir. Bu farklılık hane büyüklüğüne işaret edebilir. Kapı aralıkları, ocak ve fırın gibi mimari unsurlar sadece 5. tabakada saptanabilmiştir (Fig. 5). Her iki tabakada yer alan konutlara ait iç mekân envanterinde çanak-çömlek buluntuları çoğunluktadır. Bu seramikler, bölgede bilinen Erken Tunç Çağı'na özgü tipik kap repertuarı içerisinde yer almakta olup, yalın seramik, metalik, ince şerit perdah bezemeli olanlar ile üçgen tutamaklı mutfak kaplarını içermektedir

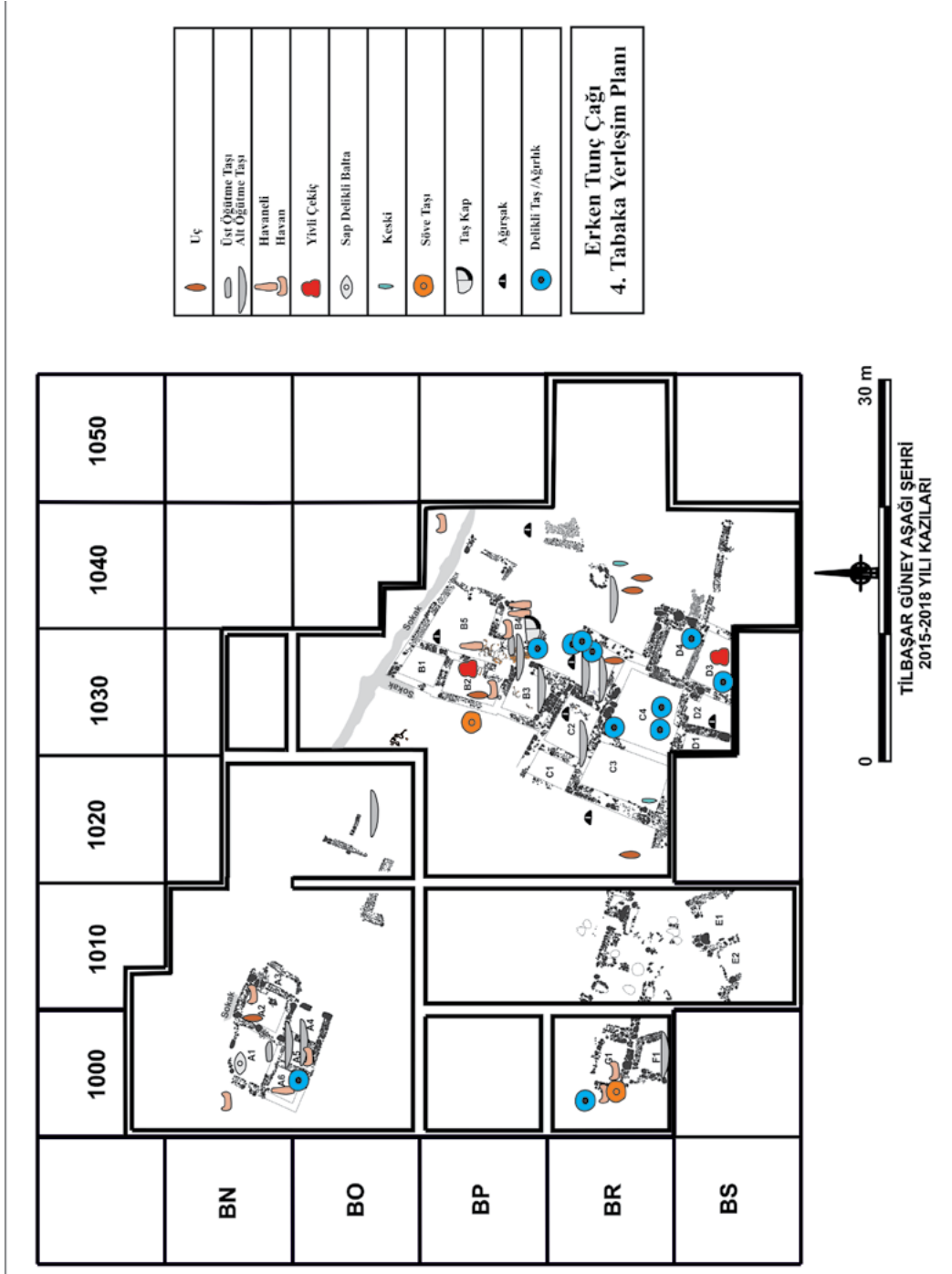
		1.Tabaka	2.Tabaka	3.Tabaka	4. Tabaka	5. Tabaka	Tabakası Bilinmeyen	TOPLAM	
YONTMA TAŞ BULUNTULAR	Uç				6	3	6	15	
	Dilgi/Bıçak					1		1	
SÜRTME TAŞ BULUNTULAR	Öğütücü	Alt Öğütme Taşı			10	5	19	34	
		Üst Öğütme Taşı			2	6	5	13	
	Ezici	Havan			8	3	1	12	
		Havaneli			4	4	5	13	
		Yivli Çekiç			2	1	1	4	
	Kesici	Sap Delikli Balta		1	1	1		4	
		Yassı Balta					2	2	
		Keski				2	1	6	
	Aşındırıcı	Biley Taşı					2	4	
		Zımpara Taşı					2	2	
	Diğer	Söve Taşı				3	3	1	7
		Taş Kap			1	1		1	3
		Kalıp					1		1
		Ağırşak				6	5	1	12
		Terazi Ağırlığı						2	2
Delikli Taş/Ağırlık					11	3	9	23	
TOPLAM			1	2	56	42	66	167	

Tablo 2. Buluntuların tabakalara göre sayısal dağılımı.

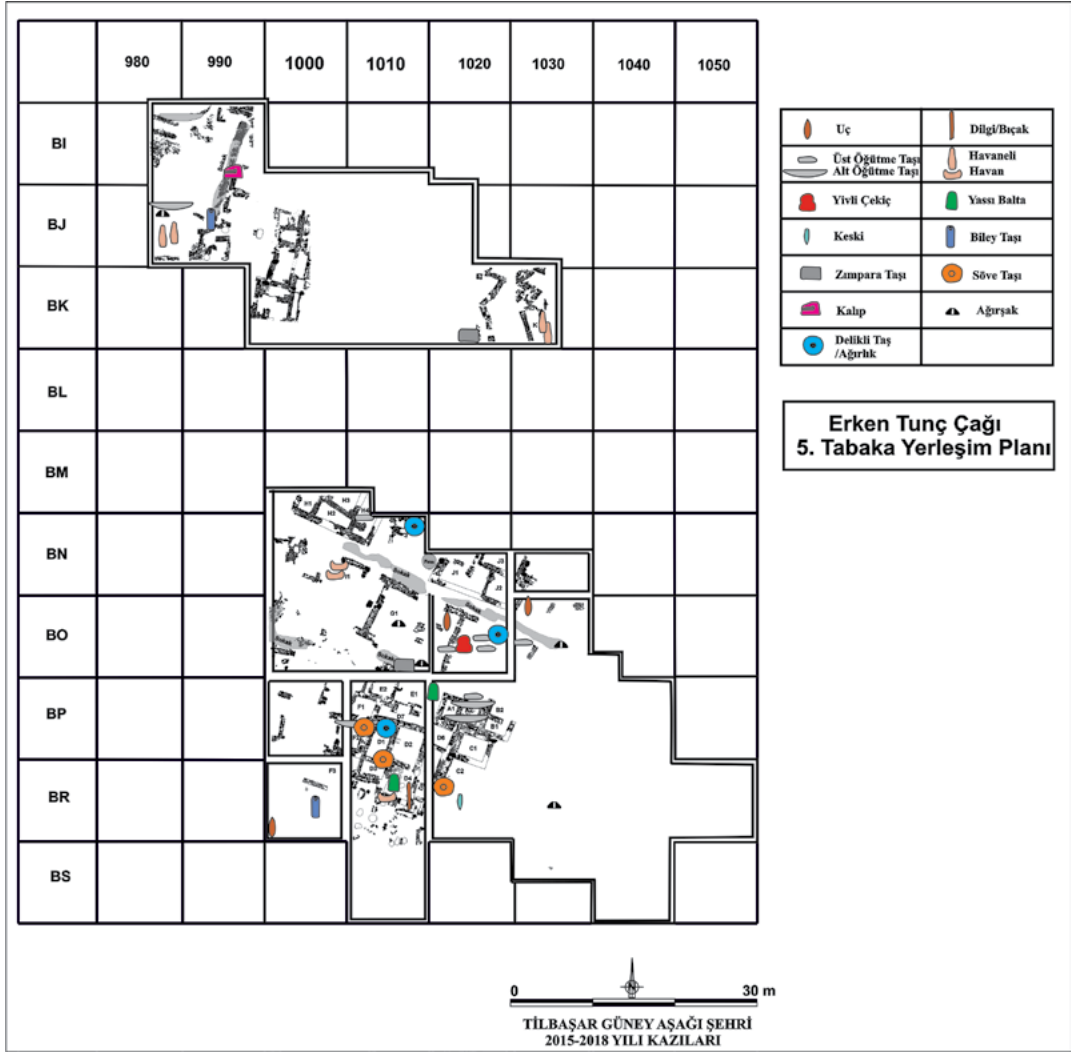

Figür 3. *Tilbaşar Kalesi (Merkez Höyük) ve aşağı şehirlerin güneyden görünümü (Tilbaşar Kazı Arşivi).*

(Genç 2020: 184-185, Fig. 10). Bazı mutfak kaplarının içinden elde edilen tahıl taneleri ve meyve çekirdekleri, söz konusu kapların depolama amaçlı kullanıldığını göstermektedir (Kavak *vd.* 2019: 487-489, Res. 1-12). Metal, kemik ve kilden yapılmış buluntular daha sınırlı sayıdadır. Bunlar arasında tunç iğne, bilezik ve kolye (tork) gibi süs eşyaları ile dokumacılıkta kullanılan kilden dokuma tezgâh ağırlığı, ağırşak ve kemik deliciler bulunmaktadır. Ayrıca pişmiş topraktan insan ve hayvan figürinleri de ele geçmiştir. Figürinler ibadet nesnelere kadar, dünyevi eşyalara kadar bir dizi amaca hizmet eden, halkın yaşam alanlarından ele geçen objeler olarak tanımlanmaktadır (Tilbaşar ETC pişmiş toprak figürinleri için bakınız. Genç 2021). Bu çalışmanın konusunu oluşturan taş buluntuların önemli bir kısmının konutlarda ele geçmesi, söz konusu buluntuların kullanım pratiğinin büyük ölçüde hane içinde gerçekleştiğini düşündürmektedir. Bu bağlamda, konutlardan elde edilen arkeolojik veriler bu yapıların profan karakterini desteklemektedir.

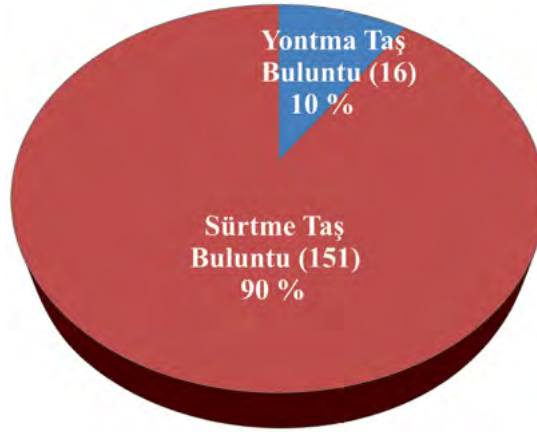
Figür 4. 4. Tabaka buluntuların yerlerini gösteren mimari çizim (Çizen: Çağan Köse ve E. Genç).

Figür 5. 5. Tabaka buluntuların yerlerini gösteren mimari çizim (Çizen: Çağan Köse ve E. Genç)

Tilbaşar Erken Tunç Çağı Taş Buluntu Topluluğu: Teknolojik, Tipolojik ve İşlevsel Özellikleri

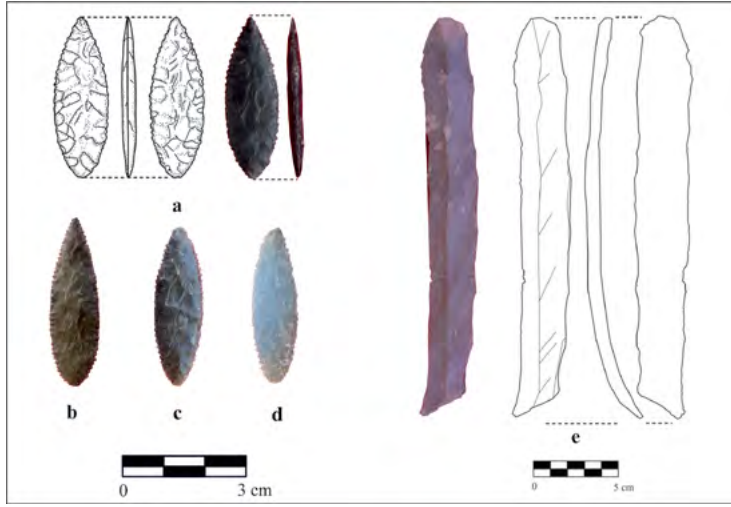
Taş buluntu topluluğu üretim tekniği bakımından yontmataş ve sürtmetaş olmak üzere iki grupta incelenmiştir. Yontmataş eserler buluntu topluluğunun %10'unu, sürtmetaş eserler ise %90'ını oluşturmaktadır (Çizelge 1).

Çizelge 1. Taş buluntu topluluğunun sayısal dağılımı.

1.Yontmataş Buluntular

Yontmataş endüstrisi, insanlık tarihinin başlangıcından bu yana kullanılan en temel taş işleme yöntemlerinden biridir. Bu yöntemde, belirli kırılma yapısına sahip kayalara baskı ya da darbe uygulanarak parça çıkartılır ve bu parça biçimlendirilerek yontmataş alet elde edilir. Yontmataş aletler ilk insanlardan günümüze kadar kullanıldığından dolayı sürekli gelişmiş ve değişim göstermiştir. Yontmataş üretiminde öncelikli olan uygun taş türünün seçilmesidir. Kullanılacak olan malzemenin istenilen şekli alabilmesi, keskin kenarlarla kırılabilmesi, dayanıklı, sert ve kolay bulunabilmesi önemlidir. Yontmataş aletlerin hammaddesi genellikle çakmaktaşı (sileks, çört), obsidiyen, kuvars gibi kayalardır. Çekirdekten yonga çıkarma yöntemi zamanla insan becerisi ve deneyimiyle gelişmiştir. Bu yöntemler, doğrudan vurma, dolaylı vurma ve baskı yöntemi olmak üzere üç grupta incelenir. Doğrudan vurma yönteminde yumrunun bir yere vurulması veya yumruya doğrudan vurulması ile yonga elde edilir. Dolaylı vurma yönteminde çekirdeğe yerleştirilen ince uçlu aracı bir alete darbe uygulanarak yonga ve dilgi çıkarılır. Baskı yönteminde ise çekirdeğe tahta, kemik gibi bir aletle baskı uygulanarak düzgün yonga ve dilgiler elde edilebilir (Özdoğan 2019: 93-96).

Figür 6. Çakmaktaşı uçlar (a-d) ve kenani bıçak (e).

Tilbaşar ETÇ yontmataş buluntuları 15 uç ve 1 dilgiden oluşmaktadır. Hammadde⁴ bej, koyu kahverengi, gri ve siyah tonlarında çakmak taşıdır. Uçlardan altısı 4. tabaka, üçü 5. tabaka konutlarından ve mekan dışı alanlardan gelmiştir, geri kalanlar dolgu buluntusudur (Tablo 2; Fig. 4 ve 5). Uçlar baskı yöntemiyle elde edilen iki yüzü bir rötüş ve ince mercekli bir kesitle karakterize edilir (Fig. 6.a-d). Yaprak formunda, uç kısımları sivri veya hafif yuvarlak, dip kısımları ise ovaldir. Tutarlı ince dişli kenarlarıyla hepsi mükemmel bir işçilik sergiler. Uzunluğu 3.8 cm ile 5.5 cm, genişliği 1.2 cm ile 1.5 cm, kalınlığı 0.35 cm ile 0.4 cm arasında değişmektedir. Yaprak biçimli uçlar boyutlarına göre ok veya mızrak ucu olarak tanımlanır, fakat bunların farklı işlevsel amaçlar için (et parçalama gibi) kullanılmış olabileceği de önerilmektedir (Coqueugniot 1998: 144). Yaprak biçimli uçlar Halaf Döneminden ETÇ'ye kadar uzanan geniş bir zaman dilimine yayılmıştır. Tilbaşar tipleri özellikle MÖ 3. binyılın ikinci yarısına tarihlenen yerleşim yerlerinden bilinmekte ve "Tell Brak tipi" olarak adlandırılmaktadır (Thomalsky 2015: 347-348). Benzerlerine Fırat Nehri'nin doğusunda Hammam et-Turkman (Leenders 1988: Pl. 195. 14), Tell Chucera (Orthmann, Pruss 1995: Abb. 74. 80-82), Tell es-Sweyhat (Holland 2006: 233, Pl. 124.a), Tell Bazi (Thomalsky 2015: Pl. 4. 15), Tepe Gawra (Speiser 1935: Pl. 38. 18), Tell Brak (Oates *vd.* 2001: 268), Tell Mozan (Thomalsky 2011: 260, Pl. 2. 1) ve Fırat Nehri'nin batısında Tell Hadidi (Thomalsky 2015: Pl. 4. 14) ETÇ tabakalarında rastlanmıştır.

⁴ Buluntuların hammadde türünün belirlenmesi makroskopik gözlemlere dayanmaktadır. Burada incelenen taş eserlerin hammaddelerine benzer bölgeden alınan örnekler analitik yöntemlerle analiz edilmiştir. Analitik yöntemlerle elde edilen sonuçlar taş türleri hakkında genel bir fikir vermekte olup bu taşların volkanik- mağmatik kayalar (bazalt, olivinli bazalt, peridotit, gabro), metamorfik kayalar (kuvarsit, mermer) ve sedimanter kayalar (kireç taşı, fosilli kireç taşı) olduğunu ortaya koymuştur. Bulgular bölgenin jeolojik oluşumuyla da uyumludur (MTA Doğu Akdeniz Bölge Müdürlüğü, Gaziantep ili jeolojik özellikleri derleme raporu; Şengün, Boyraz 2015: 94-95). Burada incelenen taş eserlerin hammaddesinin ve kaynak yerinin tespiti ancak söz konusu taşlara ve olası hammadde kaynaklarının bulunduğu alanlarda yapılacak analizlerle mümkün olacaktır.

Tilbaşar'da yürütülen ilk dönem kazıları sırasında da benzer tipte üç çakmak taşı uç bulunmuştur. Bunlardan birinin yüzeyden, ikisinin de Orta Tunç tabakalarından geldiği bildirilmektedir (Coqueugniot 1998: 144).

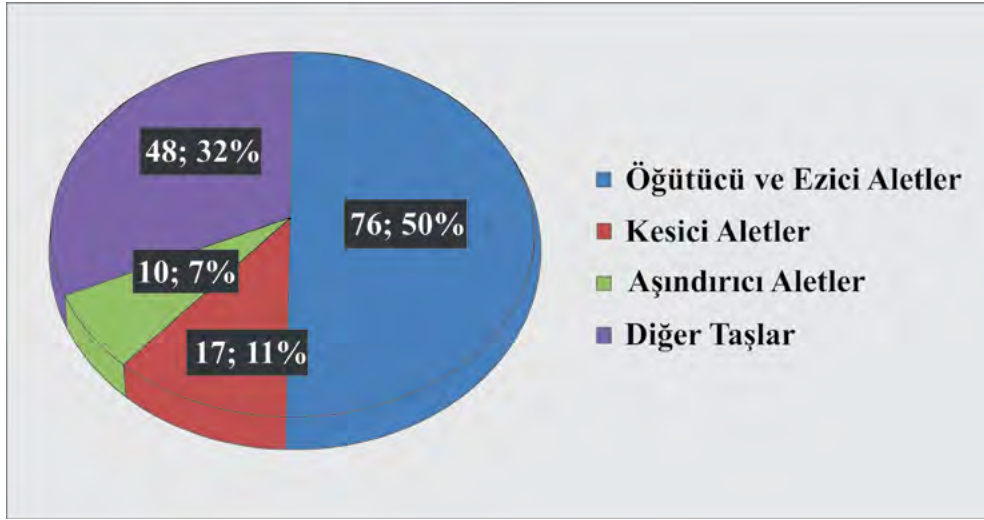
Dilgiler, yongalama yöntemi ile çıkarılan, birbirine paralel iki kenarı olan düzgün biçimli aletlerdir. Bir parçanın dilgi olabilmesi için uzunluğu genişliğinin en az iki katı olması gerekir (Özdoğan 2019: 92). Tilbaşar'da 5. tabakadan gelen çakmaktaşı dilgi 24 cm uzunluğunda ve 3.2 cm genişliğindedir (Fig. 6.e). Uzunluğu genişliğinin 7.5 katı kadardır. Bu tür dilgiler "Kenani türü dilgiler" veya "Kenani bıçakları" olarak adlandırılır (Özdoğan 2019: 148; Thomalsky 2015: 345-346). Kenani bıçak tipleri Anadolu, Suriye-Filistin, Irak ve İran'a kadar geniş bir coğrafyada görülmektedir. Özellikle Fırat bölgesinde Geç Kalkolitik Dönemden MÖ 3. binyılın ilk yarısına kadar uzanan karakteristik bir alet grubunu temsil etmektedir (Thomalsky 2015: 346). Uzmanlaşmış atölyelerde (Hasek, Habuba Kabira, Titriş gibi) üretilen bu aletler eski Yakın Doğu'nun büyük bir bölümünde ticarete konu olmuştur. Son yıllarda Adıyaman ilinde yürütülen yüzey araştırmaları Kenan Tipi bıçakların ve dilgi çekirdeklerinin keşfini sağlamış ve bu aletlerin bölgede yerel olarak üretilmiş olabileceğine dair arkeolojik kanıtlar sunmuştur (Ezer 2018: 1272; 2022: 653-654, Fig. 15). Detaylı tipolojik incelemeler Kenani teknolojisini farklı alt tiplere ayırmaktadır (Thomalsky 2015: Fig. 1). Tilbaşar Kenani bıçağının benzerlerine bölgede Titriş Höyük'te (Hartenberger *vd.* 2000: 51; Algaze *vd.* 2021: Fig. 10) ve Halawa A'da (Meyer, Pruss 1994: Abb. 66. 195) ETÇ tabakalarında sağlam örneklerine rastlanmıştır. Tilbaşar'da önceki kazılarda çok sayıda dilgi parçasının yüzey buluntusu olarak ele geçtiği rapor edilmiştir (Coqueugniot 1998: Fig. 1. 1-2). Alandaki yeni dönem kazılarında bulunan Kenani bıçağı ise 5. tabaka D Konut 3 nolu oda envanteri arasında yer almaktadır (Fig. 5). Bıçak üzerinde herhangi bir kimyasal analiz yapılmamıştır, ancak makroskopik gözlemler, bıçağın kenarındaki parlaklık ve aşınmaların, hane halkı tarafından kullanıldığına işaret etmektedir.

2. Sürtmetaş Buluntular

Sürtmetaş buluntu topluluğu yapım yöntemleri, kullanılan malzemeler ve kullanım amaçları bakımından yontma taş aletlerden tamamen farklıdır. Sürtmetaş aletler, yontma taş aletlere göre daha geç ortaya çıkmıştır. İlk olarak Üst Paleolitik Dönem'in sonlarında görülmeye başlanmış, Neolitik Çağ'da tarımsal faaliyetlerle birlikte kullanımı artmış ve günümüze kadar belli bölgelerde azalarak kullanılmaya devam etmiştir (Ertuğ-Yaraş 2002: 211-224; Bamyacı 2018: 277-284; Özdoğan 2019: 167-168). Sürtmetaş buluntuda taşın son şeklini vermek için birçok yöntem kullanılmaktadır. Bu yöntemler arasında ham taşın sürtme ya da aşındırma, kesme, çekiçleme, delik açma, oyma ve parlatma sayılabilir (Wright 1992: 53, Fig. 1; Baysal 2016: 84; 2019: 50-51; Bamyacı 2018: 272; Özdoğan 2019: 170-175). Hammaddede olarak genelde bazalt, kireç taşı, mermer, serpantin, ponza taşı, hematit gibi her türlü sertlikte malzeme kullanılmıştır. Özellikle amaca yönelik planlama yapılarak

malzeme tercih edilmiştir. M. Özdoğan (2019: 176), sürtme taş buluntuları kaba ve özenli yapım olmak üzere iki grupta incelemektedir. Sürtünmeyi artırmak amacıyla yüzeyleri perdahlanmadan bırakılanlara kaba yapım, yüzeyleri perdahlanmış olanlara da özenli yapım nesnelere demektir.

Tilbaşar'da toplam 151 sürtmetaş buluntunun %50'sini öğütücüler ve eziciler, %11'ini kesiciler, %7'sini aşındırıcılar ve %32'sini de diğer taş nesnelere oluşturmaktadır (Çizelge 2). Kaba yapım sürtme taş eserler arasında alt ve üst öğütme taşları, havan ve havaneli, söve taşları, zımpara ve delikli taş/ağırlıklar bulunmaktadır. Özenli yapım sürtmetaş eserler arasında ise baltalar, kesiciler, yivli çekiçler, bilek taşları, taş kaplar, kalıp, ağırşaklar ve terazi ağırlıkları bulunmaktadır.

Çizelge 2. Sürtmetaş buluntuların sayısal dağılımı.

Öğütücü ve Ezici Taş Aletler

Öğütücü ve ezici aletler genellikle tohum, tahıl, mineral, boya, kök gibi organik ve inorganik malzemeleri kırmak, ezmek veya öğütmek için kullanılmıştır. Öğütücü aletler alt ve üst öğütme taşlarından, ezici aletler ise havan, havaneli ve yivli çekiçlerden oluşmaktadır. Alt ve üst öğütme taşları ile havan ve havaneleri birlikte kullanılan ve takım olan aletlerdir (Bamyacı 2018: 275; Özdoğan 2019: 177-180).

Öğütücü aletlerden alt öğütme taşı, sağlam bir zemine yerleştirilip üzerine öğütülecek malzeme konularak kullanılır. Üst öğütme taşı ise alt öğütme taşına yerleştirilen malzemenin ileri geri yönde sürterek öğütmeyi sağlar. Alt öğütme taşlarının kullanım yüzü öğütülecek malzemenin türüne göre pütürlü yüzeyden pürüzsüz yüzeye doğru değişir. Kullanım nedeniyle yüzey pürüzsüz hale geldiğinde, ürünün daha iyi öğütülmesi için yüzey çekiç

yardımla tekrar pütürlü duruma getirilmesi gerekir. Öğütülen malzemenin kenarlara taşmasını önlemek için de kullanım yüzünün ortası çukur olarak bırakılır (Wright 1992: Fig. 4; Bamyacı 2017: 170; Özdoğan 2019: 178). Tilbaşar'da 34 alt öğütme taşı ve 13 üst öğütme taşı bulunmuştur. Alt öğütme taşları için hammadde olarak bazalt ve gabro gibi volkanik kayalar kullanılmıştır. Üst öğütme taşlarında volkanik kayaların yanı sıra çakmak taşı ve mermer gibi farklı türde taşlar da tercih edilmiştir. Öğütücü aletler 4. ve 5. tabakalarda birçok konutta tekli veya takım olarak bulunmuştur (Fig. 4 ve 5; Tablo 2). Alt öğütme taşları biçim ve boyut bakımından farklı alt tiplerde görülür. Kullanım yüzünün biçimine göre eliptik veya dörtgen formludurlar (Fig. 7.a-c). Uzunlukları 18.1 cm ile 47.8 cm arasında, genişlikleri de 10.4 cm ile 31.6 cm arasında değişmektedir. Eliptik formlu alt öğütme taşları genellikle iri gözenekli bazaltdan yapılmıştır, kullanım yüzeyleri pütürlüdür. Küçük boyutlular tek elle kullanıma uygun ergonomik yapıdadır (Hüryılmaz 2007: Şek. 1; Bamyacı 2018: Res. 8). Küçük olanlar üst öğütme taşı olarak da kullanılmış olabilir (Fig. 7.b). Dörtgen formlu alt öğütme taşları iri ve küçük gözenekli bazaltdan yapılmıştır. Küçük boyutlular tek elle kullanıma uygun, taşınabilir boyutta iken, uzunluğu 50 cm'ye ulaşan büyük boyutlular ancak iki elle kullanıma uygundur (Fig. 7.c). Büyük boyutluların alttan boyuna kesiti dışbükey, kullanım yüzü düz ve pütürlü, orta kısmı çukurdur (Hüryılmaz 2007: Şek. 1; Bamyacı 2018: Res. 8). Tahıl ürünlerini öğütmek için kullanılan taşların dörtgen yüzeylere sahip olduğu, dar ince ve uzun (eliptik) olanların ise et dövmekten boya ve ilaç hazırlanmaya kadar değişen farklı işler için kullanıldığı düşünülmektedir (Özdoğan 2019: 178). Tamamı sağlam durumda ele geçen üst öğütme taşlarının baskı yüzlerinde kullanıma bağlı aşınmalar mevcuttur. Kullanım yüzü düz, üst kısmı ise elle rahat tutulabilmesi için eğimli yarı küresel, yarı silindir formlardadır (Fig. 7.d). Bu formlar iki veya tek elle kullanım için uygundur.

Ezici aletler; havan, havaneli ve yivli çekiçten oluşmaktadır. Havanlar, havaneleri ile birlikte kabuklu tahılları, kök boya mineralleri ve kil gibi malzemeleri hazırlamak, öğütmek veya karıştırmak için kullanılır. Karıştırma ve ezme işlevinin yanı sıra dövme işlevine de sahiptirler (Bamyacı 2017: 254). Tilbaşar'da 12 havan, 13 havaneli bulunmuştur. Çoğu bazalt ya da gabrodan yapılmış olup mermer ve kuvarsit gibi taşlar da tercih edilmiştir. 4. ve 5. tabaka konutlarında ve mekan dışı alanlarda tekli veya takım olarak ele geçmiştir (Fig. 4 ve 5; Tablo 2). Havanlar içi oyuk kap biçimli taşlardır. Boyutlarına ve biçimlerine göre eliptik, dairesel, dikdörtgen ve makara olmak üzere farklı alt tiplerde görülür (Fig. 7.e-h). Eliptik formlu havandan bir örnek ele geçmiştir. Taş küçük gözenekli yapıdadır ve havanın iç yüzünde kullanımdan kaynaklı pütürler görülmektedir. Hazne çapı geniş ve derindir. Dairesel formlu havandan dört örnek ele geçmiştir. Benzer bir taştan yapılan havanın hazne çapı geniş, oval ve derindir. Dikdörtgen formlu havandan tam altı örnek bulunmuştur. Hazne çapı geniş ve derindir. Sadece bir örnekle temsil edilen makara biçimli havan iki yönden kullanıma sahiptir. Her iki ucunda da içi oyulmuş bir haznesi vardır. Makara biçimli havan ünik bir formu temsil ederken, diğer formlara bütün eski Yakın Doğu'da birçok yerde rastlamak mümkündür. Havaneleri formlarına göre konik ve dörtgen olmak üzere

Figür 7. Alt öğütme taşları (a-c), üst öğütme taşı (d), havanlar (e-h), havanelleri (i-j) ve yivli çekiç (k).

iki tiptedir (Fig. 7.i-j). Çoğu konik formludur. Genel olarak konik/silindirik gövdeli ergonomik yapıda, avuç içine rahat sığabilecek şekildedir. Gövde genişlikleri 4.3 cm ile 8.85 cm arasında, uzunlukları 5.5 cm ile 11.4 cm arasında değişmektedir. Dörtgen formlu havanelerinin uç kısımları küt, gövdenin kenarları köşelidir (Fig. 7.j). Uzunlukları 22.5 ile 28.55 cm kadardır. Konik olanlara göre daha büyük ve ağırdır. Benzerlerine Neolitik Çağ'dan itibaren Anadolu'nun farklı bölgelerinde rastlamak mümkündür (Çınaroğlu, Genç 2004: Çiz. 7b; Özdoğan 2019: 179; Kaplan *vd.* 2022: Res. 1; Nishimura 2023: Fig. 5).

Yivli çekiçler 4 örnekle temsil edilmekte olup, gövdelerinde olasılıkla ahşap sapın takılabileceği bir yivin varlığı ile karakterize edilir (Fig. 7.k). Çekicinin küt ve yuvarlatılmış yüzleri kesme işlevinden ziyade vurma amaçlı, darbeli işler için kullanıma uygundur (Robert 1966: 121; Özdemir, Bamyacı 2018: 309, Res. 6). Hammadde olarak parlak yüzeyli yeşil taş ve bazalt türü bir taş tercih edilmiştir. Yivli çekiçler Neolitik Çağ'dan itibaren kuzeybatı Anadolu, Kafkasya, Suriye-Filistin, Avrupa ve hatta Kuzey Amerika da dahil olmak üzere dünyanın farklı bölgelerinde bulunan ve ağır darbeli işlerde fonksiyonel olarak kullanılan bir alet olarak tanımlanır. Arkeolojik ve etnografik veriler, bu tür taşların maden cevheri çıkarma, çakmak taşı çekirdekten yonga çıkartma, ağaç kesme ve parçalama, hayvan kemiklerini kırma, yapı amaçlı taş yontma gibi faaliyetlerde kullanıldığını doğrulamaktadır (Robert 1966: 120-121; Badreshany *vd.* 2005: 78-80; Özdemir, Bamyacı 2018: 309-310; Larocca, Breglia 2016: Fig. 5).

4. tabakanın B ve C konutlarında, çömlükler içinde arpa, buğday, mercimek, nohut, bezelye, zeytin, üzüm ve fıstık gibi farklı türlerde karbonlaşmış bitki kalıntıları bulunmuştur. Özellikle hayvan yemi ve biranın hammaddesi olan arpanın diğer ürünlere kıyasla yüksek oranda ele geçmesi, bu ürünün bölgede ekildiğini ve depolandığını düşündürmektedir. Meyve çekirdekleri, burada sadece tahıl tarımının değil aynı zamanda bağ ve bahçe tarımının da yapıldığını göstermektedir (Kavak *vd.* 2019: 487-488). Yoğun tarımsal faaliyetlerin yapıldığı bir yerleşim yerinde yukarıda sıralanan öğütücü ve ezici taş aletlerin çok sayıda ele geçmesi beklenen bir durumdur.

Kesici Aletler

Sap delikli balta, yassı balta ve keskinden oluşan kesici aletler inorganik ve organik maddeleri kesme, küçültme ve parçalama gibi işler için kullanılmaktadır (Özdoğan 2019: 186; Bamyacı 2017: 262). Sap delikli baltaların ilk örnekleri Kalkolitik Dönemde görülür. Tilbaşar'da bulunan 4 sap delikli baltadan üçü tabaka buluntusudur. Her biri farklı bir tabakadan gelmiştir. 2. tabaka mekan içinden, 3. tabaka çöp çukurundan (Fig. 8.a) ve 4. tabaka A Konutu 1 nolu odadan ele geçmiştir (Fig. 4; Tablo 2). Hammadde olarak yeşil, yeşilimsi gri serpantin (?) ve mermer gibi taşlar kullanılmıştır. Baltalardan biri sağlam diğerlerinin yarısı eksiktir. Her birinin yüzeyi parlatılmış ve özenli yapılmıştır (Speiser 1935: Pl. XL. 10-11; Duru 2010: Lev. 172. 1; Özdoğan 2019: Çiz. 119).

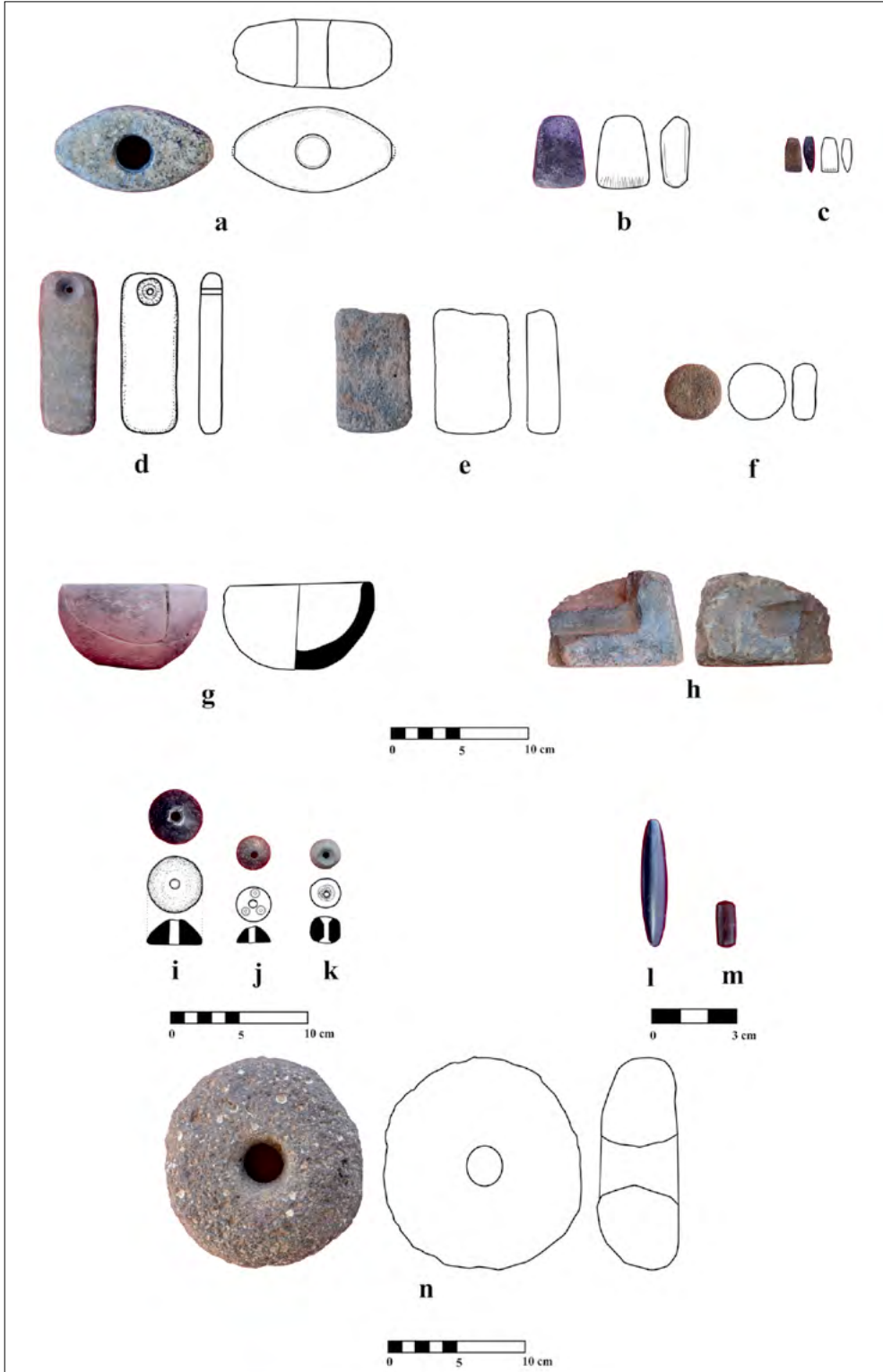
Yassı baltalar kesici bir ağız yüzeyine sahip olup, kemik ya da tahta sapa geçirilerek kullanılan, sürtme tekniği ile üretilen aletlerdir. Yassı baltalar için genellikle darbelere dayanıklı serpantin, ofiyolit gibi kayalar tercih edilmiştir. Keskin kısım (ağız) ve gövdenin aldığı biçime göre kullanım amaçları belirlenebilmektedir. Büyük boyutlu yassı baltalar ağaç kesmek için uygunken, daha küçük olanların çentik açmak gibi hafif işlere uygun olduğu düşünülmektedir (Özdoğan 2019: 186). Tilbaşar'da ele geçen 4 yassı baltadan ikisi 5. tabaka D ve E konutlarından gelmiştir (Fig. 5). Diğer ikisi dolgu malzemesidir. Hepsi yeşilimsi gri taştan (serpantin ?) yapılmıştır. Dışbükey gövde kenarlarına, simetrik gövde profillerine ve gövdeden uca doğru daralan bir ağza sahiptir. Ağız kısımları dışbükeydir (Fig. 8.b).

Keskiler, yassı baltaların küçük bir modeli olup ağız kısımları düz olarak bitirilmiş aletlerdir. Organik ve inorganik materyaller üzerinde sıyrma ve yontma işleminde kullanılır. Keskiler yassı baltalar gibi sapa ihtiyaç duymaktadır. Tilbaşar'da toplam 9 adet keski ele geçmiştir. Bunlardan ikisi 4. tabaka C Konutu 3 nolu oda ve mekan dışı alandan, biri 5. tabakadan, diğerleri de dolgudan gelmiştir (Fig. 4 ve 5). Yeşil, yeşilimsi gri veya koyu gri taşlardır. Yüzeyi perdahlı ve pürüzsüzdür. Kalınlıkları 0.9 cm ile 1.2 arasında, uzunlukları 2.5 cm ile 4.1 cm arasında ve genişlikleri 1.7 cm ile 2.45 cm arasında değişmektedir (Fig. 8.c).

Aşındırıcılar

Biley taşları, metal ve seramik gibi malzemelerin yüzeyini düzeltmeye ve pürüzsüzleştirmeye, kısacası perdahlamaya yarayan aletlerdir. Biley taşlarında bileyleme yapılan yüzde aşınma izleri mevcuttur. Tilbaşar'da ele geçen biley taşları ince, yassı formu, dikdörtgen kesitli ve kenarları yuvarlatılmıştır. Bir ucunda ip deliği bulunmaktadır (Fig. 8.d). Yüzey aşınmaları, biley taşlarının bütün yüzlerinin kullanıldığını göstermektedir. Hammadde olarak serpantin veya tanımlanamayan bir taş türü tercih edilmiştir. İp delikli, yassı formu biley taşları eski Yakın Doğu'da oldukça yaygın bir tipi temsil etmektedir (Speiser 1935: Pl. XLI; von der Osten 1937: Fig. 91. c1933, Fig. 192. d1726; Özgüç, Özgüç 1953: Lev. LVIII. 318; Leenders 1988: Pl. 195. 17; Bilgi 2001: Fig. 116, Tablo 30; Çınaroğlu, Genç 2005: Çiz. 8; Türker *vd.* 2018: Çiz. 11).

Zımpara taşlarının yüzey düzleme ve aşındırma gibi işlevleri vardır. En az bir yüzeyi kullanım görmüş, tek elle kullanılan ve avuç içine sığan ergonomik bir yapıya sahiptir. Tilbaşar'da dikdörtgen ve disk formu olmak üzere iki tip zımpara taşı mevcuttur (Fig. 8.e-f). 4 örnek ele geçmiştir, bunlar da bazalt ve peridotit türü volkanik kayalardır. Biley ve zımpara taşlarından iki örnek 5. tabakadan mekan içi ve mekan dışı alanlardan gelmiştir (Fig. 5).

Figür 8. Sap delikli balta (a), yassı balta (b), keski (c), biley taşı (d), zımpara taşı (e-f), taş kap (g), maden kalıbı (h), ağırlıklar (i-k), hassas terazi ağırlıkları (l-m) ve delikli taş/ağırlık (n)

Diğer Taş Buluntular

Tilbaşar'da ETÇ'ye tarihlenen diğer taş buluntular arasında söve taşları, taş kaplar, maden kalıbı, ağırşak, hassas terazi ağırlıkları ve delikli taş/ağırlıklar yer almaktadır. Söve taşlarının tamamı bazalt veya gabrodan olup, kabaca şekillendirilmiş ve üst yüzlerinde dairesel bir oyuk bulunmaktadır. Bunlardan bazılarının konutların kapı eşiklerinin hemen kenarında tabana gömülü olarak bulunmuş olması işlevlerinin belirlenmesine yardımcı olmaktadır (Fig. 4 ve 5).

Taş kaplar, havanlar gibi besin hazırlama işlemlerinde (dövme, ezme gibi) havaneli ile birlikte kullanılmış olabilir. Ancak, taş kaplar daha özenli işçilikleri nedeniyle estetik ve form bakımından havanlardan ayrılır. Tilbaşar'da ele geçen üç adet taş kaptan biri sağlam diğerleri kırık parça halindedir. Kırık olanlar bazalttan, sağlam olan açık renkli bir taştan yapılmıştır. 4. tabaka B Konutu, 4 nolu odada çömlüklerin arasında bulunan çanak formundaki sağlam kabın ağız çapı 10.2 cm, yüksekliği 6.7 cm kadardır (Fig. 8.g).

Koyu renkli bir taştan olan maden kalıbının iki yüzü döküm için açılmış oyuklara sahiptir. Kırık ve eksik olması nedeniyle bu oyuklarda ne tür bir aletin üretildiği anlaşılamamaktadır (Fig. 8.h). 5. tabakada bir yapının duvarında bulunmuştur (Fig. 5). Madencilikte taş kalıpların yapımı zor olsa da, taşın daha sağlam ve ısıya dayanıklı olması nedeniyle daha çok tercih edildiği düşünülmektedir (Tekin 2015: 82-83).

On biri tabaka buluntusu olmak üzere toplam 12 taş ağırşak bulunmuştur (Fig. 4 ve 5; Tablo 2). Yerleşim alanında taşın yanı sıra kemik ve kil örneklerine de rastlanmıştır. Ağırşaklar konik ve küresel formlardadır (Fig. 8.i-k). Çoğu konik formludur, sadece iki örnek küreseldir. Farklı renk tonlarında taşlar tercih edilmiştir, hepsinin yüzeyleri pürüzsüzdür. Çapları 2 cm ile 4.8 cm, kalınlıkları 1.2 cm ile 2.2 cm ve ağırlıkları da 5.35 gr. ile 45.13 gr. arasında değişmektedir. Tekstil üretiminde kullanılan ağırşaklar yünü ipliğe dönüştüren aletler grubundandır. Yün veya lifleri ip haline getirmek için kemik, ahşap veya metalden iğlere (çubuklara) ağırşak takılmaktadır. Ağırşak iğden geçirilerek yün veya ipin düşey olarak düzgün ve hızlı dönmesini sağlar. Deneysel çalışmalarda eğirme testleriyle elde edilen sonuçlar, ağırşakların çapının ve ağırlığının eğrilen ipin kalitesini etkilediğini göstermiştir (Andersson *vd.* 2008: 172-173; Frangipane *vd.* 2009: 7). Farklı ağırlıktaki ağırşaklar üretilecek olan ipin kalınlığını belirlemektedir. Örneğin 4 gr.'lık ağırşak kullanıldığında elde edilen iplik, daha ağır ağırşaklar kullanıldığında elde edilen ipliklerden daha ince olmaktadır. 10-20 gr. ağırlığında olan ağırşaklar daha çok kısa yün veya liflerden ince iplik (dikiş ipliği) yapılmasını sağlarken, 30 gr. ağırlığında olanlar kalın yün veya lifleri iplik haline getirmektedir. 40-50 gr. ağırlığında olanlarla ağır kumaş ya da kilim dokumacılığında kullanılan ipler üretilmektedir (Tütüncüler 2005). Tilbaşar'da ele geçen ağırşakların genel görünümü, ince iplikten kilim dokumacılığında kullanılan kalın ipliğe kadar farklı kalitede ipin eğrilmiş olabileceğini göstermektedir.

Terazi ağırlıkları, ticari faaliyetlerin bir sonucu olarak değerli metal ve yarı kıymetli taşlar gibi belirli türde malların tartılmasında ve ayrıca metalürjik işlemlerde alaşım

bileşimlerinin belirlenmesinde kullanılan ölçüm araçlarından biridir. Tilbaşar'da birkaç hassas terazi ağırlığı keşfedilmiştir. Bunlardan ikisi ilk kez burada analiz edilmektedir. Her ikisi de hematittir⁵ (Fig. 8.l-m). Ağırlık sistemlerinin ortaya çıkması ticari ve günlük kullanımda yapılan işlerin standart hale getirilmesinin bir sonucudur. Malların miktarının ve değerinin belirlenebilmesi ancak tartı aletleri ile mümkün olabilmektedir. Terazi ağırlıklarının yapımında seçilen hammaddenin sert ve dayanıklı olması esastır. Bir ya da iki yüzü düzleştirilmiş ya da yuvarlatılmış ve çok iyi perdahlanmış olması gerekir (Rahmstorf 2006: 10). Bu nedenle, ağırlıklarda en sık hematit ve mermer türü taşlar tercih edilmiştir. Terazi ağırlıklarına ilişkin en erken kanıtlar Mısır'da m.ö. 3100'lere tarihlenmektedir (Ialongo *vd.* 2021: 4). Mezopotamya'da Tepe Gawra ve Uruk'ta bulunan bir grup ağırlık Geç Kalkolitik Dönemle ilişkilendirilmiş olsa da, ağırlıklarının yaygınlaştığı dönem m.ö. 3. binyılın ortalarıdır (Hafford 2019: 21; Rahmstorf 2014: 428-430; Peyronel 2023: 162). Anadolu ve Ege'de en erken örnekler m.ö. 3. binyılın başlarına tarihlenmektedir (Rahmstorf 2010: 88-94; 2016: 238-240). İndus Vadisi'nde ise m.ö. 3. binyılın ilk yarısında belgelenmiştir (Ialongo *vd.* 2021: 4). m.ö. 3. binyılda geniş bir coğrafyada görülen ağırlıklar tipolojik olarak da çeşitlilik göstermektedir. Ege'de makara biçimliler hakimken, Yakınoğu'da elipsoit (sphendonoid) biçimli olanlar yaygındır. Anadolu'da her ikisini de görmek mümkündür. İndus Vadisi'nde ise kübik şekiller bulunur (Ialongo *vd.* 2021: Fig.1). Söz konusu bölgelerde tartı teknolojisinin gelişmesiyle birlikte farklı ağırlık ölçüm sistemleri de ortaya çıkmıştır. Suriye/Eblaite birimi yaklaşık 7.8 gr, Mezopotamya birimi yaklaşık 8.2 ile 8.8 gr, Levanten veya Ugarit birimi yaklaşık 9.2 ile 9.4 gr ve Anadolu birimi yaklaşık 11.75 gr olarak hesaplanmaktadır (Ialongo *vd.* 2021:4; Peyronel 2023:162; 2024:321-322). Tilbaşar'da ele geçen hematit ağırlıklardan elipsoit biçimli olanın (Fig. 8.l) kütle ağırlığı 9.82 gr olup, yaklaşık 9.2-9.4 gr olan Levanten/Ugarit birimine karşılık gelmektedir. Silindirik biçimli ağırlığın kütle ağırlığı ise 2.10 gr'dır. Bu da yaklaşık 8.2-8.8 gr olan Mezopotamya biriminin ¼ oranına karşılık gelmektedir. Bu durum Tilbaşar ağırlıklarının her iki bölgenin ağırlık ölçüm sistemiyle uyumunu gösterir. Tilbaşar'da ayrıca bir kemik terazi kolu ve tunç kefedenden oluşan tartı araçları da bulunmuştur. Terazi kolu ve kefe, arkeolojik kazılarda ağırlıklara kıyasla daha az rastlanan buluntulardandır⁶ (Rahmstorf 2006: Fig. 3; Efe 2007: Fig. 16, Genz 2011: 5; Kulakoğlu 2017: 349). Tartı araçları m.ö. 3. binyılda Tilbaşar'da değerli malların tartıldığına dair önemli kanıtlar sunmaktadır.

Delikli taşlar, ortasında düzgün bir deliği bulunan yuvarlak yassı taşlardır. Tilbaşar'da bulunan 23 adet delikli taşın tamamı bazalt, gabro veya peridotit gibi volkanik kayalarından yapılmıştır (Fig. 8.n). Farklı boyutlarda olan ve ağırlıkları 1065 gr ile 3483 gr arasında

⁵ Terazi ağırlıklarının hammaddesi demir oksit türünde bir taştır. Eski Yakın Doğu'da bulunan analiz edilmemiş terazi ağırlıkları için yaygın olarak "hematit" terimi kullanılmaktadır. Bu çalışmada da "hematit" terimi tercih edilmiştir.

⁶ Kayseri Bileç Köyük kurtarma kazıları sırasında Geç Kalkolitik/ETÇ başlarına tarihlenen hassas terazi kolu rapor edilmiştir. Bkz. Girginer *vd.* 2024: 112.

değişen delikli taşların tam olarak ne amaçla kullanıldığı bilinmemektedir. Ancak, bunların buluntu durumları işlevleri konusunda bazı fikirler vermektedir. Tilbaşar'da delikli taşların genelde havan ve öğütme taşlarının yanında bulunduğu görülmektedir (Fig. 4 ve 5). Delikli taşların en azından bir kısmı öğütülecek ürünü tartmak için kullanılmış olabilir. Bu tür taşların dokuma, deri işleri ve balık ağı ağırlıkları olarak da kullanılmış olabileceği önerilmektedir (Güldoğan 2012: 211; Ökse *vd.* 2014: 246; Özkan 2020: 339, Res. 26).

Sonuç

Bu çalışmada incelenen taş buluntu topluluğu, merkezi höyüğün (Kale) yaklaşık 500 m doğusunda, dış sur duvarının hemen yakınlarında, sokaklarla birbirinden ayrılan, bitişik nizamda inşa edilmiş çok odalı konutların günlük kullanım eşyaları arasında yer almaktadır. Depolama ve mutfak kapları, öğütme taşları, havanlar, kesici ve delici aletler gibi diğer birçok buluntu, bu konutların evsel karakterini doğrulamaktadır. Taş buluntunun tipolojik çeşitliliği ve farklı işlevsel özellikleri, burada ikamet eden halkın günlük yaşamlarının birçok alanında taşı tercih ettiklerini göstermektedir.

Tilbaşar'da ele geçen taş buluntu topluluğunun büyük bir kısmını tarımsal ürünleri yiyeceğe dönüştürmek için kullanılan aletler oluşturmaktadır. Öğütme ve ezme işlevlerine sahip aletlerden öğütme taşları ve havanlar Neolitik Çağ'dan itibaren yiyecek hazırlamanın en temel araçlarındandır. Konutlarda çömler içinde bulunan tahıl, bakliyat, bağ ve bahçe ürünlerinin çeşitliliği buradaki tarımsal faaliyetlerinin yoğunluğunu göstermekte ve öğütücü ve ezici aletlerin neden diğer taş alet gruplarına göre daha fazla sayıda bulunduğunu da açıklamaktadır. Besin hazırlama aletlerinde çoğunlukla bazalt türü volkanik kayalar tercih edilmiştir. Bazaltın tercih edilmesinin nedeni, öğütme esnasında gözeneklerin olması öğütme işlemi daha kolay hale getirmektedir. Ayrıca bazalt daha kolay şekil alabilen bir kayadır. Gaziantep ilinde, Yavuzeli bazalt alanları Kilis ve Gaziantep illeri arasında geniş bir alana kadar yayılmakta ve Tilbaşar Ovası'na yaklaşık 3 km yaklaşmaktadır. Dolayısıyla, yöre halkının bazalt türü kayaları kolaylıkla temin etmiş olması kuvvetle muhtemeldir. Ezici aletler arasında yer alan yivli çekiçler de besin hazırlama aletleri arasında değerlendirilmektedir. Hammaddesi ve boyutları taş kırma ve ağaç parçalama gibi ağır darbeli işlere uygun değildir. Bu aletlerin hem geçmişte hem de günümüzde bölgenin önemli geçim kaynakları arasında yer alan zeytin, üzüm ve fıstık gibi ürünlerin kırılması, ezilmesi ve yemek için hazır hale getirilmesi için kullanıldığı varsayılabilir. Besin üretimi ile ilgili süreçte yontma taş aletlerden de faydalanılmış olabilir. Kesici ve delici aletler grubuna giren çakmak taşı Kenani bıçağı ve uçlar, her ne kadar analiz edilmemiş olsalar da, besin üretimi süreçlerinde kullanılmış olabilir. Kesici aletler arasında baltalar ve keskiner de bulunmaktadır. Bunlar da inorganik ve organik maddeleri parçalama, ayırma, kesme ve küçültme gibi günlük hayatı kolaylaştıran diğer bir alet grubudur. Bir diğer günlük kullanım aletlerinden olan bilek ve zımpara taşları da metal ve seramik gibi malzemelerin yüzeyini düzeltmek, pürüzsüzleştirmek veya aşındırmak için kullanılmış olmalıdır.

Halkın günlük uğraşlarından bir diğeri madencilik faaliyetidir. İki yüzlü bir maden kalıbı parçası, yerleşim alanında maden döküm işinin yapıldığına işaret etmektedir. Tilbaşar halkının günlük uğraşları arasında dokumacılık faaliyetleri de yer almaktadır. Farklı çap ve ağırlıklara sahip ağırşaklarla ince ipten, kalın ipe kadar kumaş ve kilim dokumacılığı gibi farklı dokuma işleri yapılmış olmalıdır. Terazi ağırlıkları, eski Yakın Doğu'nun Tunç Çağı ağırlıklarına benzer bir şekilde sahiptir. Ağırlıkları hem Levanten/Ugarit hem de Mezopotamya ağırlık sistemiyle uyumludur. Hematit ağırlıklar sadece Tilbaşar'ın iki bölgeyle olan bağlantısına işaret etmez, aynı zamanda ticaret ağlarının bir parçası olduğuna da atıfta bulunur. Buna ek olarak, Kenani bıçakların ve Tell Brak tipi uçların uzak bölgelerdeki dağılımı, yerleşimin bölgelerarası bağlantılarının açık bir göstergesidir.

Sonuç olarak, yontma ve sürtme taş buluntular besin hazırlama sürecinde, madencilik ve dokumacılık gibi zanaat işlerinde, tarımda ve ticarete sosyal yaşamın pek çok alanında kullanılmıştır. Taş aletlerin ve diğer taş nesnelerin analizi ve yorumlanması kent sakinlerinin günlük yaşamının şimdye kadar yeterince araştırılmayan yönlerini aydınlatmaktadır.

Teşekkür

Tilbaşar'da yürütülen kazılar Kültür ve Turizm Bakanlığı, Kültür Varlıkları ve Müzeler Genel Müdürlüğü'nün izinleri ve Devlet Su İşleri Genel Müdürlüğü'nün maddi destekleri ile yürütülmüştür. İzin ve maddi destekler için teşekkürlerimizi sunarız. Ayrıca, bu çalışma Çukurova Üniversitesi Bilimsel Araştırma Projeleri Koordinasyon Birimince "Tilbaşar Höyük Erken Tunç Çağı Taş Aletlerinin Arkeometrik Yöntemlerle İncelenmesi" başlıklı FLY-2020-12625 numaralı proje ile desteklenmiştir. Çukurova Üniversitesi, Bilimsel Araştırma Projeleri Koordinasyon Birimine desteklerinden dolayı teşekkür ederiz.

Kaynakça

- Algaze, G., Greenfield, H., Hald, M.M., Hartenberger, B., Irvine, B., Matney, M., Nishimura, Y., Pornelle, J., Rosen, S.A. 2021**
Early Bronze Age Urbanism in Southeastern Anatolia and Upper Mesopotamia. *Anatolica* XLVII: 1-70.
- Andersson, E.B., Martensson, L., Nosch, M.-L. B., Rahmstorf, L. 2008**
New Research on Bronze Age Textile Production. *Institute of Classical Studies of the University of London, Bulletin* 51: 171-174.
- Ayter, P., Demirci, Ş. (Eds.). 2016**
Türkiye Arkeolojisinde Taş: Arkeolojik ve Arkeometrik Çalışmalar, Prof. Dr. Hayriye Yeter Göksu Onuruna, Bilgin Kültür Sanat Yayınları, Ankara.
- Badreshany, K., Genz, H., Sader, H. 2005**
An Early Bronze Age Site on the Lebanese Coast Tell Fadous- Kfarabida 2004 and 2005: Final Report. *Bulletin d'archéologie et d'architecture libanaises* 9: 5-115.
- Bamyacı, A.O. 2017**
Prehistorik Gülpınar (Smintheion) Yerleşimi Sürüm Taş Alet ve Objeler: Tipolojik, Teknolojik ve Fonksiyonel bir Yaklaşım. Çanakkale Onsekiz Mart Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Arkeoloji Anabilim Dalı, (Yayınlanmamış Doktora Tezi), Çanakkale.
- Bamyacı, A.O. 2018**
Öğütme Taşları: Tipolojik Gelişimi Sorunlar, Çalışma Metodolojisi ve Analitik Bir Yaklaşım Modeli. *Anadolu Arkeolojisinde Taş Aletler Teori/Metot/Pratik*, A. Baysal (ed.), Ege Yayınları, İstanbul: 271-293.
- Baysal, A. 2016**
Materyal Kültür Elitizminin Göstergesi Olarak Arkeolojide Taşlar ve Diğer Taşlar. *Türkiye Arkeolojisinde Taş: Arkeolojik ve Arkeometrik Çalışmalar, Prof. Dr. Hayriye Yeter Göksu Onuruna*, P. Ayter, Ş. Demirci (ed.), Bilgin Kültür Sanat Yayınları, Ankara: 81-87.
- Baysal, A. (Ed.). 2018**
Anadolu Arkeolojisinde Taş Aletler: Teori, Metot, Pratik. Ege Yayınları, İstanbul.
- Baysal, A. 2019**
Taşı Gediğine Koymak: Taş Aletler Endüstrisinde Öğütme Taşlarının Yeri. *Arkeolojiyle Geçen Yarım Asır: Sevil Gülçur Armağanı*, P. Çaylı, I. Demirtaş, B. Eser (ed.), Bilgin Kültür Sanat Yayınları, Ankara: 47-59.
- Baysal, A. (Ed.). 2022**
Lithic Studies: Anatolia and Beyond. Archaeopress. Oxford.
- Bilgi, Ö. 2001**
Orta Karadeniz Bölgesi Protohistorik Çağ Maden Sanatının Kökeni ve Gelişimi. *Belleten* 65 (242): 1-36.
- Breniquet, C. 1998**
Tilbeshar: L'occupation néolithique et chalcolithique d'après les ramassages de surface de 1994 et 1995. *Anatolia Antiqua* 6: 147-153.
- Bulut, H. (ed.). 2021**
Arkeolojide Taşları Konuş(tur)uyoruz: Taş Aletler, Yorum ve Yaratıcılık. Ege Yayınları, İstanbul.

Coqueugniot, E. 1998

Outils de pierre taillée et prospections de surface à Tilbeshar. *Anatolia Antiqua* 6: 141-146.

Çınaroğlu, A., Genç, E. 2004

Alaca Höyük ve Alaca Höyük Hitit Barajı Kazıları, 2002. 25. *Kazı Sonuçları Toplantısı* 1: 279-288.

Çınaroğlu, A., Genç, E. 2005

2003 Yılı Kastamonu-Kınık Kazısı. 26. *Kazı Sonuçları Toplantısı* 1: 277-290.

D'Andrea, M. 2018

The Early Bronze IVB pottery from Tell Mardikh/Ebla: chrono-typological and technological data for framing the site within the regional context. *Levant* 52 (1-2): 56-84.

Deckers, K., Drechsler, P., Sconzo, P. 2015

Radiocarbon Chronology. *Associated Regional Chronologies for the Ancient Near Eastern and the Eastern Mediterranean, ARCANE* Vol. IV, Middle Euphrates, U. Finkbeiner, M. Novak, F. Sakal, P. Sconzo (ed.), Brepols, Turnhout: 401-421.

Dessene, F. 2002

La céramique à engobe réservé de Tilbeshar (Sud-Est Anatolien) : étude archéométrique d'une production d'inspiration urukéenne. *Anatolia Antiqua* 10: 1-10.

Duru, R. 2010

Gedikli Karahöyük II, Prof. Dr. U.Bahadır Alkım'ın Yönetiminde 1964-1967 Yıllarında Yapılan Kazıların Sonuçları, Türk Tarih Kurumu, Ankara.

Efe, T. 2007

The Theories of the 'Great Caravan Route' between Cilicia and Troy: The Early Bronze Age III Period in Inland Western Anatolia. *Anatolian Studies* 57: 47-64.

Ertuğ-Yaraş, F. 2002

Pounders and Grinders in a Modern Central Anatolian Village. *Moudre et Broyer, L'interprétation fonctionnelle de l'outillage de mouture et de broyage dans la Préhistoire et l'Antiquité, I. Methodes*, 211-225.

Ezer, S. 2018

Bereketli Hilal'in Kuzeyinde Yeni Araştırmalar: Adıyaman Bölgesi. *Hitit Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi* 11(2): 1265-1280.

Ezer, S. 2022

The Place of the 3rd Millennium BC in the Cultural Development of Adıyaman in the Protohistoric Period. *MÖ III. Binyılda Anadolu*. M. Işıklı, E. Fidan, A. Türker, M. A. Yılmaz (ed.). Ege Yayınları, İstanbul: 631-658.

Frangipane, M., Andersson, S.E., Laurito, R., Möller-Wiering, S., Nosch, M., Rast-Eicher, A., Wisti Lassen, A. 2009

Arslantepe, Malatya (Turkey): textiles, tools and imprints of fabrics from the 4th to the 2nd millennium BCE. *Paleorient* 35/1: 5-29.

Genç, E. 2018

Doğanpınar Barajı Tilbaşar Höyük 2016 Yılı Kazısı. 39. *Kazı Sonuçları Toplantısı* 1: 159-172.

Genç, E. 2019

Tilbaşar Orta Tunç Çağı Mezarı Işığında Pişmiş Toprak Çıplak Kadın Figürinleri ile İlgili Bazı Düşünceler. *Anadolu/Anatolia* 45: 81-112.

Genç, E. 2020

Tilbaşar'da Yeni Kazılar (2015-2018): Başlıca Sonuçlar. *MORS IMMATURA Amanosların Gölgesinde, Hayriye Akıl Anı Kitabı*, K.S. Girginer, G. Dardeniz, A. Gerçek, F. Erhan, E. Genç, İ. Tuğcu, Ö. Oyman-Girginer, M.C. Fırat, H. Gerçek, M.F. Tufan (ed.), Ege Yayınları, İstanbul: 181-194.

Genç, E. 2021

Tilbaşar Erken Tunç Çağı Pişmiş Toprak Figürinleri Üzerine Bir Değerlendirme. *OLBA XXIX*: 47-76

Genç, E. 2022

Tilbaşar (Eski Tel-Bâşır). *Prehistorik Dönemlerden Geç Antik Döneme Gaziantep Arkeolojisi*, A. Engin, K. Görkay (ed.), Türk Arkeoloji ve Kültürel Miras Enstitüsü Yayınları 20, Ofset Yapımevi Yayınları, İstanbul: 197-216.

Genç, E., Uysal, T. 2017

Doğanpınar Barajı Tilbaşar Höyük 2015 Yılı Kazısı. 38. *Kazı Sonuçları Toplantısı 1*: 293-304.

Genç, E., Yıldız Köse, B. 2019

Doğanpınar Barajı Tilbaşar Höyük 2017 Yılı Kazısı. 40. *Kazı Sonuçları Toplantısı 1*: 565-580.

Genz, H. 2011

Restoring the balance: an Early Bronze Age scale beam from Tell Fadous-Kfarabida, Lebanon. *Antiquity* 85/329: 839-850.

Girginer, K.S, İstanbulluoğlu-Kaya, Ç., Kılınç-Mirdalı, N., Oyman-Girginer, Ö. 2024

Bileç Höyük Kurtarma Kazısından Bir Grup Siyah Ağz Kenarlı (Black Topped) Çanak ve Arkeometrik Analizleri. *Colloquium Anatolicum* 23: 93-122.

Güldoğan, E. 2012

1985'ten Günümüze İstanbul Üniversitesi Prehistorya Laboratuvarı Koleksiyonuna Eklenen Sürtme Taş Endüstrisi Buluntuları Üzerine Değerlendirme. *Colloquium Anatolicum XI*: 205-218.

Hafford, W.B. 2019

Accounting for Civilization: Early weights and measures at Tepe Gawra. *Weights and Marketplaces from the Bronze Age to the Early Modern Period*, L. Rahmstorf, E. Stratford (ed.), Wachholtz Verlag, Göttingen: 15-34.

Hartenberger, B., Rosen, S., Matney, T. 2000

The Early Bronze Age Blade Workshop at Titriş Höyük: Lithic Specialization in an Urban Context. *Near Eastern Archaeology* 63/1: 51-58.

Holland, T.A. 2006

Excavations at Tell es-Sweyhat, Syria. Vol.2, Archaeology of the Bronze Age, Hellenistic, and Roman Remains at an Ancient Town of the Euphrates River, OIP 125. The Oriental Institute, Chicago.

Hüryılmaz, H. 2007

Gökçeada-Yenibademli Höyük'te Bulunan Sürtme Taş Endüstrisine Ait Öğütme ve Ezgi Taşlarının Morfolojik ve Tipolojik Analizi. *Elektronik Sosyal Bilimler Dergisi* 6/21: 1-21. www.e-sosder.com ISSN:1304-0278.

Ialongo, N., Hermann, R., Rahmstorf, L. 2021

Bronze Age weight systems as a measure of market integration in Western Eurasia. *Proc Natl Acad Sci* 118/27: 1-9.

Kaplan, P., Şimşek, O., Çelik, B. 2022

Harbetsuvan Tepesi Sürtme Taş Aletleri. *Kafkas Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi* 30: 381-395.

Kavak, S., Çakan, H., Genç, E. 2019

Doğanpınar Barajı Tilbaşar Höyük (Gaziantep) 2017 Kazı Sezonu Arkeobotanik Sonuçları ve Değerlendirilmesi. 34. *Arkeometri Sonuçları Toplantısı*: 485-496.

Kepinski, C. 2005

Tilbeshar- A Bronze Age City in the Sajur Valley (Southeast Anatolia). *Anatolica* XXXI: 145-159.

Kepinski, C. 2007a

Dynamics, diagnostic criteria and settlement patterns in the Carchemish area during the Early Bronze period. *Euphrates River Valley Settlement. The Carchemish Sector in the Third Millennium B.C.*, E. Peltenburg (ed.), Vol. 5, Levant Supplementary Series. Oxbow, Oxford: 152-163.

Kepinski, C. 2007b

Continuity and Break at the End of the Third Millennium B.C: The Data from Tilbaşar. *Sociétés humaines et changement climatique à la fin du troisième millénaire: une crise a-t-elle eu lieu en Haute Mésopotamie?* C. Kuzucuoğlu, C. Marro (ed.). Institut Français d'Etudes Anatoliennes Georges-Dumézil, İstanbul: 329-340.

Kepinski, C. 2012

Tilbeshar, au carrefour d'échanges entre la vallée de l'Euphrate et la côte méditerranéenne à l'âge du Bronze. *Archéologies et espaces parcourus*, O. Henry (ed.), Rencontres d'Archéologie de l'IFEA Nov 2010, Institut Français d'Etudes Anatoliennes Georges-Dumézil, İstanbul: 35-44.

Kepinski-Lecomte, C., Ahlan, H. 2001

Tilbeshar, site du Sud-Est Anatolien, de la fin du quatrième au milieu du second millénaires av. J.-C. *Anatolia Antiqua* 9: 207-214.

Kulakoğlu, F. 2017

Balance Stone Weights and Scale-Pans from Kültepe-Kanesh: On One of the Basic Elements of the Old Assyrian Trading System. *Overturing Certainties in Near Eastern Archaeology, A Festschrift in Honor of K. Aslıhan Yener*, Ç. Maner, M.T. Horowitz, A.S. Gilbert (ed.), Brill, New York: 341-402.

Larocca, F., Breglia, F. 2016

Grooved stone tools from Calabria region (Italy): Archaeological evidence and research perspectives. *Journal of Lithic Studies* 3/3: 301-312.

Lebeau, M. 2011

Introduction. *Associated Regional Chronologies for the Ancient Near East and the Eastern Mediterranean ARCANE*, Vol. 1, Jezirah, Lebeau, M. (ed.), Brepols, Turnhout: 1-3.

Leenders, R. 1988

The Stone Finds. *Hammam et Turkman I*, Report on the University of Amsterdam's 1981-84 Excavations in Syria II, M.N. van Loon (ed.), Nederlands Instituut voor het Nabje Oosten, Leiden: 627-642.

Marro, C., Kuzucuoğlu, C. 2007

Northern Syria and Upper Mesopotamia at the end of the Third Millennium B.C.: Did a Crisis Take Place? C. *Sociétés humaines et changement climatique à la fin du troisième millénaire: une crise a-t-elle eu lieu en Haute Mésopotamie?* C. Kuzucuoğlu, C. Marro (ed.), Institut Français d'Etudes Anatoliennes Georges-Dumézil, İstanbul: 583-590.

Meyer J.-W., Pruss, A. 1994

Die Kleinfunde von Tell Halawa A. Ausgrabungen in Halawa herausgegeben von W. Orthmann, 2, Saatbrücker Druckerei und Verlag, Saarbrücken.

Nishimura, Y. 2023

Domestic Material Culture and Wealth Equality: Bronze Age Houses and Intramural Tombs at Titriş Höyük, Turkey. *Near Eastern Archaeology* 86/3: 176–184.

Oates, D., Oates, J., McDonald, H. 2001

Excavations at Tell Brak. Vol.2: Nagar in the Third Millennium BC, McDonald Institute for Archaeological Research, Cambridge, London.

Orthmann, W., Pruss, A. 1995

Der Palast F. *Ausgrabungen in Tell Chuera in Nordost-Syrien I*, Vorbericht über die Grabungskampagnen 1986 bis 1992 Saarbrücker Druckerei und Verlag, Saarbrücken: 121-172.

von der Osten, H.H. 1937

The Alishar Hüyük Seasons of 1930-32. Part I. OIP XXVIII. The University of Chicago Press, Chicago, Illinois.

Ökse, A.T., Erdoğan, N., Görmüş, A., Atay, E. 2014

Ilsu Barajı İnşaat Sahası Kurtarma Projesi I: Demir Çağı. Mardin Müze Müdürlüğü, Mardin.

Özdemir, A., Bamyacı, O.A. 2018

Kuzeydoğu Ege Buluntusu Taş Aletlerin İşlevlendirilmesi ve Etnografik Analoji. *Anadolu Arkeolojisinde Taş Aletler Teori/Metot/Pratik*, A. Baysal (ed.), Ege Yayınları, İstanbul: 304-315.

Özdoğan, M. 2016

Hammade Olarak Taş ve Kayaçlara Genel Bir Bakış. *Türkiye Arkeolojisinde Taş: Arkeolojik ve Arkeometrik Çalışmalar. Prof. Dr. Hayriye Yeter Göksu Onuruna*, P. Ayter, Ş. Demirci (ed.), Bilgin Kültür Sanat Yayınları, Ankara: 27-34.

Özdoğan, M. 2019

Hammadeden Ustalara, Tarihöncesi Arkeolojisinde Malzeme: Yontmataş, Sürtmetaş, Kemik, Boynuz, Diş, Kül, Çanak Çömlek. Arkeoloji ve Sanat Yayınları, İstanbul.

Özgüç, T., Özgüç, N. 1953

Türk Tarih Kurumu Tarafından Yapılan Kültepe Kazısı Raporu 1949, Türk Tarih Kurumu Basımevi, Ankara.

Özkan, S. 2020

Köşk Höyük Birinci Dönem Kazıları Sürtme Taş Endüstrisi. *Anadolu Prehistoryasına Adanmış Bir Yaşam: Jak Yakar'a Armağan*, B. Gür, S. Dalkılıç (ed.), Bilgin Kültür Sanat Yayınları, Ankara: 325-349.

Peyronel, L. 2023

Metrology in action. Hacksilver and scale weights in Western Asia during the 6rd Millennium BCE. *Weights and Measures as a Window on Ancient Near Eastern Societies*, G. Chambon, A. Otto (ed.), PEWE Verlag, Gladbeck: 153-170.

Peyronel, L. 2024

Notes on Mesopotamian metrology I. A new balance weight from Aliawa in the Erbil Plain and the weight systems of the Tigridian region during the 3rd millennium BC. *niĝ-ba dub-sar maĝ. Studies on Ebla and the Ancient Near East presented to Amalia Catagnoti*, E. Cianfanelli, F. Gori (ed.), Edizioni Quasar, Roma: 319-328.

Rahmstorf, L. 2006

In Search of the Earliest Balance Weights, Scales and Weighing Systems From East Mediteranean, the Near and Middle East. *Weights in Context: Bronze Age Weighing Systems of Eastern Mediterranean Chronology, Typology, Material and Archeological Contexts*, ME. Alberti, E. Ascalone, L. Peyronel (ed.), Instituto Italiano Di Numismatica, Roma: 9-45.

Rahmstorf, L. 2010

The concept of weighing during the Bronze Age in the Aegean, the Near East and Europe. *The Archaeology of Measurement: Comprehending Heaven, Earth and Time in Ancient Societies*, I. Morley, C. Renfrew (ed.), Cambridge University Press, Cambridge: 88-105.

Rahmstorf, L. 2014

Early balance weights in Mesopotamia and western Syria: origin and context. *Proceedings of the 8th International Congress on the Archaeology of the Ancient Near East*, Vol. 3, P. Bieliński, M. Gawlikowski, R. Koliński, D. Ławecka, A. Sołtysiak, Z. Wygnańska (ed.), Harrassowitz Verlag, Wiesbaden: 427-441.

Rahmstorf, L. 2016

Emerging economic complexity in the Aegean and Western Anatolia during the earlier third millennium BC. *Of Odysseys and Oddities. Scales and Modes of Interaction between Prehistoric Aegean Societies and Their Neighbours*, BPC. Molloy (ed.), Oxbow, Oxford: 225-276.

Robert, N.C. 1966

Ohio Stone Tools. *Ohio Archaeologist* 16/4: 100-137.

Rousset, M.-O. 2016

La forteresse médiévale de Tilbeshar (Tell Bashir, Turbessel). *Parcours d'Orient. Recueil de textes offert à Christine Kepinski*, B. Perello ve A. Tenu (ed.). Archaeopress, Oxford: 219-228.

Sallaberger, W. 2007

From Urban Culture to Nomadism: A History of Upper Mesopotamia in the Late Third Millennium. *Sociétés humaines et changement climatique à la fin du troisième millénaire: une crise a-t-elle eu lieu en Haute Mésopotamie?* C. Kuzucuoğlu, C. Marro (ed.), Institut Français d'Etudes Anatoliennes Georges-Dumézil, İstanbul: 417-456.

Schwartz, G.M. 2007

Taking the Long View on Collapse: A Syrian Perspective. *Sociétés humaines et changement climatique à la fin du troisième millénaire: une crise a-t-elle eu lieu en Haute Mésopotamie?* C. Kuzucuoğlu, C. Marro (ed.), Institut Français d'Etudes Anatoliennes Georges-Dumézil, İstanbul: 45-67.

Speiser, E.A. 1935

Excavations at Tepe Gawra. Vol. I, University of Pennsylvania Press, Philadelphia.

Şengün, M.T., Boyraz, Z. 2015

Oğuzeli (Gaziantep) ve Yakın Çevresinde Jeomorfolojik Ana Birimler ile Arazi Kullanımı Arasındaki İlişkiler. *Ankara Üniversitesi, Türkiye Coğrafyası Uygulama ve Araştırma Merkezi, (TÜCAUM) V. Ulusal Coğrafya Sempozyumu*: 91-101.

Tekin, H. 2015

Eski Anadolu Madenciliği. Arkeolojik Veriler Işığında Başlangıcından Demir Çağı'na Kadar. Bilgin Kültür Sanat Yayınları, Ankara.

Thomalsky, J. 2011

Lithics. *Associated Regional Chronologies for the Ancient Near Eastern and the Eastern Mediterranean*, ARCANÉ Vol. I, Jezirah, M. Lebeau (ed.), Brepols, Turnhout: 255-265.

Thomalsky, J. 2015

Lithics. *Associated Regional Chronologies for the Ancient Near Eastern and the Eastern Mediterranean*, *ARCANE* Vol. IV, Middle Euphrates, U. Finkbeiner, M. Novak, F. Sakal, P. Sconzo (ed.), Brepols, Turnhout: 341-349.

Türker, A., Şarbak, A., Çırak, M.T., Tırıl, C.G. 2018

Devrek Höyük Ölü Gömme Gelenekleri ve Mezar Uygulamaları. *TÜBA-AR* (özel sayı): 107-137.

Tütüncüler, Ö. 2005

Mö 2. Bin Ege Bölgesi Dokuma Aletleri. Ankara Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Arkeoloji Anabilim Dalı (Yayınlanmamış Doktora Tezi), Ankara.

Wright, K. 1992

A Classification System for Ground Stone Tools from the Prehistoric Levant. *Paleorient* 18/2: 53-81.

Vacca, A. 2018

Characterizing the Early Bronze III–IVA1 pottery of the northern Levant through typological and petrographic analyses. The case study of Tell Mardikh/Ebla and Tell Tuqan (Syria). *Levant* 52/1-2: 1-22.

Yalçınkaya, I. 2016

İnsanlık Tarihinin Başlangıcında Taş ve Taşın Kullanım Alanları. *Türkiye Arkeolojisinde Taş: Arkeolojik ve Arkeometrik Çalışmalar*, Prof. Dr. Hayriye Yeter Göksu Onuruna, P. Ayter, Ş. Demirci (ed.), Bilgin Kültür Sanat Yayınları, Ankara: 19-26.

Maden Tetkik ve Arama Genel Müdürlüğü, Doğu Akdeniz Bölge Müdürlüğü, Gaziantep İli Jeolojik Özellikleri: 1-11.